

Den Danske Israelsmission

Flemming Kofod-Svendsen
pastor emeritus, ph.d.
kofodsvendsen@gmail.com

Resume

Først beskrives, hvad pietismen betød for mission blandt jøder. Dernæst omtales Hans Nikolajsens israelsmission i Jerusalem. Så gives baggrunden for oprettelsen af israelsmissionsforeninger i de nordiske lande, hvor Den Danske Israelsmission (Israelsmissionen) blev oprettet i 1885. Israelsmissionen begyndte at drive mission blandt jøder i Danmark, hvor man især fik god kontakt med de jøder, der indvandrede fra Rusland og Polen. Man dannede også en jødekrysten forening. Fra 1905 til 1939 udsendte man missionærer til østeuropæiske lande, hvor der boede mange jøder. Anden Verdenskrig satte en stopper for dette arbejde. Så begyndte Israelsmissionen jødemission i Algier fra 1952 og fortsatte i 1964 blandt jøderne i Nice i Sydfrankrig. Efter staten Israels oprettelse i 1948 begyndte man arbejde i Israel i 1953, hvor Israelsmissionen har arbejdet siden og fortsat arbejder, bl.a. har man en dansk præst med familie i Jerusalem i samarbejde med DKU.

Keywords

H. Nikolajsen – F. Delitzsch – F. Torm – P. Petri – A. Torm – K. Kjær-Hansen – B. Skjøtt – C. Rasmussen.

Artiklens formål

Det er artiklens formål at give en kirkehistorisk præsentation af Israelsmissionens historie. Artiklen vil først give baggrunden for oprettelsen af israelsmissioner. Dernæst beskrives sønderjyden Hans Nikolajsens israelsmission i Jerusalem. Derefter vil artiklen redegøre for baggrunden for Israelsmissionen og dens oprettelse i 1885. Artiklen vil både skildre Israelsmissionens arbejde for at nå jøder, der bor i Danmark, med evangeliet, og for at bringe evangeliet til jøder i østeuropæiske lande, i Algier og i Nice i Sydfrankrig. Endelig vil artiklen redegøre for det arbejde, Israelsmissionen har gjort i Israel siden 1953. Artiklens kildemateriale er primært Israelsmissionens blad udgivet siden 1906.

Oprettelse af foretagender til fremme af mission blandt jøder

I det 17. århundrede støder man på mange og tydelige vidnesbyrd om, at de kristne får et nyt syn på det jødiske folk. Der udkom et stort antal skrifter, i hvilke man ved argumenter søgte at overbevise jøderne om kristendommens sandhed. Men ved litteraturmission fik man kun få i tale. Man forsøgte derfor også nogle steder at holde særlige prædikener for jøder; men da jøderne blev tvunget til at høre på dem, havde disse prædikener sjældent den ønskede virkning.

Den første jødemissionær, man hører om i nyere jødemission, er Esdras Edzard, der blev født den 28. juni 1629 i Hamborg, hvor hans far var præst. På grund af byens allerede dengang betydelige handel kunne man ikke alene møde kristne fra de forskellige europæiske lande, men også både tyrkere, arabere og jøder i byen. Edzards far havde den glæde ved dåben at have optaget enkelte af disse jøder i den kristne menighed. Esdras Edzard besøgte i sin ungdom flere universiteter og erhvervede sig stor viden. Især fordybede han sig i den jødiske litteratur bl.a. ved at modtage undervisning hos en rabbiner. På grund af sin store viden fik han tilbud om universitetsansættelse flere steder. Han havde imidlertid en så stor privat formue, at han kunne leve uden fast ansættelse. Han traf så den beslutning, at han ville anvende sin tid og sine kræfter på at bringe evangeliet om Jesus Kristus til det jødiske folk. Han åbnede sit hjem for jøder og kontaktede dem, hvor de boede. Antallet af de jøder, som denne ene mand vandt for Kristus, var mange hundrede. Blandt disse var der flere i betydelige stillinger. Den rabbiner, som Edzard havde fået undervisning af, nærmede sig kristendommen mere og mere. På sit dødsleje sendte han bud efter Edzard, der vidnede for ham om syndernes forladelse ved Jesu blod. Om han nåede frem til en virkelig tro, ved kun Gud alene, men en af de jøder, der havde hørt Edzards vidnesbyrd ved den ansete rabbiners dødsleje, søgte senere Edzard og blev døbt.

Hver onsdag og lørdag samlede Edzard de omvendte jøder i sit hjem for at styrke og bevare dem i troen. Han havde også den glæde, at næsten ingen af alle de mange, som han havde døbt, faldt fra troen. Men ikke alene arbejdede han således selv af al kraft på at vinde jøder for Herren; han havde også det mål for øje at åbne øjnene på så mange kristne som muligt for kirkens missionspligt over for Israel. Her var hans store lærdom ham til hjælp. Mange lærelystne teologer søgte til ham. Og fandt man onsdag og lørdag hans hjem fyldt med en skare kristne jøder, så ville man ved et besøg i hans hjem på en fredagsaften finde en forsamling af unge studerende fra alle egne af Tyskland. Han tog ikke imod betaling for sin undervisning, men han så gerne, at de studerende viste deres erkendtlighed ved at lægge penge i den kasse, hvoraf han understøttede trængende jødekrigstjenestemænd. Mange af de unge, der flokkedes om ham, lykkedes det ham at bibringe ikke blot lærdom, men forståelse for og

kærlighed til det jødiske folk og til israelsmission. Blandt deltagerne i Edzards fredagsaftener var bl.a. en mand som August Hermann Francke (1663-1727), den senere så bekendte grundlægger af Vajsenhuset i Halle. Og pietismens stifter og leder Philipp Jacob Spener (1635-1705) rådede ofte de unge til at rejse til Hamborg for at nyde godt af Edzards undervisning. Edzards fredagsaftener fik stor betydning for fremtidens israelsmission.

Ofte blev han spurgt om, hvilken metode der var den bedste i israelsmissionen. Han plejede at svare, at han ikke kendte nogen metode, der lod sig anvende i alle tilfælde. Han besad med andre ord den kærlighed til mennesker, der åbner øjnene for, at hvert enkelt menneske har sin historie og sin ejendommelighed, og de kan derfor ikke alle ledes på samme måde. Gik man Edzard nærmere på klingen, og spurgte man ham, hvilke strenge han hyppigst slog på, når han gerne ville overbevise en jøde, svarede han, at han i Paulus' spor søgte at vise jøderne, hvor umuligt det var at holde loven. Ad den vej ville han vække i dem en trang til forsoning for derefter at vise dem det utilstrækkelige i de sonemidler, som jødedommen kunne pege på og således berede hjerterne til at gribe om den sande forsoner, Jesus Kristus.

Til det sidste arbejdede Edzard utrætteligt for sin missionsgerning. Med utrolig energi kæmpede han mod tiltagende svagelighed. Først tolv dage før sin død måtte han gå til sengs. Tre dage, før døden kom, kaldte han sine sønner til sig og formanede dem til troskab mod Herren og mod den lutherske kirke. Samme dag kaldte han de jøder, som han på det tidspunkt var ved at undervise, til sit leje, oplæste for dem nogle ord af den hellige Skrift på hebraisk og opmuntrede dem til standhaftighed. Derpå sov han stille hen 2. januar 1708.

Når det oven for blev omtalt, at Francke var discipel af Edzard, og at Spener sendte sine unge venner til Edzard, så er det med det samme sagt, i hvilken kreds af kristne vi finder fortsættelsen af denne første israelsmissionærs gerning. Det var inden for pietismen. Spener selv understregede ofte de kristnes vidnepligt over for jøderne. Spener påpegede også, at bedre ydre kår og en god behandling af jøderne kunne hjælpe til at bane vejen for evangeliet til jøderne, og derfor skulle det tilstræbes. Men Spener understregede, at det især gjaldt om at bede for Israel og om at vidne med frimodighed og tålmodighed. Til at begynde med gjorde Spener ikke indsigelse mod, at jøder blev tvunget til at høre på de prædikener, der blev holdt særlig med dem for øje. Det stod for ham som et udtryk for øvrighedens forpligtelse til at gøre det mest mulige for at bringe undersåtterne til erkendelse af frelsen i Kristus. Men i et skrift om jøderne, udgivet tre år før sin død, er Spener nået til at indse, at sand mission kun kan drives, hvor der hersker fuld frihed, da tvang let lukker hjertedørene i. Spener nærrede en fast tro på jødefolkets omvendelse i de sidste tider (Rom 11,25-26). Dette håb holdt han frem som en tilskyndelse for kristne til at drive mission blandt jøder.

Selv følte Spener sig for optaget af andre opgaver til at tage et direkte personligt arbejde op blandt jøder. Men Speners milde syn på jøderne bevirkede, at hans skrifter ofte fandt vej til jødiske læsere og således kom til at virke missionerende. Noget lignende kan siges om August Hermann Francke. Ved sin vækkende personlighed, ved sit store livsværk, Vajsenhuset, opnåede også han at virke dragende på adskillige jøder (Torm 1925, 15-18).

Men det blev hverken Spener eller Francke, der blev initiativtager til det første større Israelsmissions foretagende. Æren herfor tilkommer Franckes discipel Johann Heinrich Callenberg (1694-1760), der var professor i Halle. Mission blandt jøder kom til at ligge Callenberg stærkt på sinde. Han ønskede derfor at udgive et skrift "Lys ved aftenstide", som var skrevet af hans

ungdomspræst og gymnasielærer ud fra GT for at vise jøderne, at de kun kunne finde frelse i den Messias, som var forudsagt i GT. Callenberg ønskede at udgive skriftet med hebraiske bogstaver, for at det kunne finde så mange jødiske læsere som muligt. Da bogtrykkertilbuddet på sætning og trykning af bogen var meget dyrt, tilbød en ung døbt jøde, der studerede medicin, at lære sætterkunsten og derefter at sætte hele manuskriptet uden betaling. Callenberg købte så det nødvendige udstyr til sætning og trykning. Bogen udkom i 1728 og blev en i sjælden grad læst og udbredt bog. Den blev hurtigt oversat til tysk, hollandsk, italiensk og fransk. Bogen blev med tiden solgt og uddelt i tusinder af eksemplarer blandt jøder. Mange omvendte jøder har bekendt, at de har modtaget den første tilskyndelse til deres omvendelse gennem dette skrift.

Det var dette lille skrift, som gav tilskyndelsen til et missionsarbejde blandt jøder under noget fastere former, et arbejde der i tidens løb skulle blive stort og velsignelsesrigt. Callenberg sad jo nu med det lille trykkeri, som var blevet til for at få bogen "Lys ved aftenstide" trykt på jødernes sprog. Han udsendte 3. april 1728 en beretning om det skrift og tilkendegav, at han i denne omstændighed så et fingerpeg om, at han skulle fortsætte med udgivelsen af litteratur, der kunne bruges til uddeling blandt jøder. Han regnede selv fra denne dato tilblivelsen af det såkaldte *Institutum Judaicum*. Han kaldte det ikke et missionsselskab. Han var en meget nøgtern og forsigtig natur; kun skridt for skridt førtes han af forholdene længere frem. Navnet missionsselskab fandt han alt for fordringsfuldt til at begynde med. Ved det navn, som han valgte, ville han kun udtrykke, at alt, hvad der ud fra denne Institution blev sat i værk, på forskellig måde skulle virke til det jødiske folks frelse (Torm 1925, 18-21).

Med eget bogtrykkeri udgav Callenberg missionsskrifter på jødisk-tysk og oversættelser af NT for jøder. For studenterne holdt han forelæsninger, som skulle vejlede og udruste dem med kendskab til jødisk åndsliv til at drive mission blandt jøder, og man begyndte også at udsende missionærer. Især lykkedes det S. Schultz (1714-1776) ved udstrakte rejser ikke alene i Europa, men også langt ind i Asien og Afrika at vinde jøder for Kristus. I slutningen af sit liv overtog han ledelsen af Institutum Judaicum (Skarsaune 1994, 19-22).

I den rationalistiske periode gik det imidlertid tilbage både for instituttet i Halle og for de få andre jødemissions-foretagender, der var sat i gang under pietistisk påvirkning.

Det første missionsselskab til fremme af mission blandt jøder blev dannet i Storbritannien i 1809 *London Society for promoting Christianity among the Jews* (Londonerselskabet for kristendommens udbredelse blandt jøderne) under tilskyndelse af den tyske proselyt C. Frey (Torm 1925, 33-39; Holmquist & Nørregaard 1951, 60; Skarsaune 1994, 17-18). Den tyske jødemissions førende teoretiker, professor F. Delitzsch (1813-1890), plejede at sige, at engelsk var jødemissionens "modersmål" (Skarsaune 1994, 15). Mange af Englands kristne blev stærkt præget af den kristne jødevenlighed, som udviklede sig i 1600-tallet, særlig i Holland. England fik ikke del i udviklingen af den kirkelige antijudaisme, som slog stærkt igennem flere steder på det europæiske kontinent. Londonerselskabets grundlæggelse er ikke begyndelsen til jødemission, men til den nyere jødemission. Oprindeligt arbejdede medlemmer af den anglikanske kirke sammen med diverse frikirkerepræsentanter, men i 1815 skete der under advokaten og teologen L. Ways ledelse en reorganisering af selskabet, så det udelukkende blev et anglikansk missionsselskab. Det har udfoldet en omfattende virksomhed både i og uden for Storbritannien. Dets centrum i London var det lille kapel på Palestine Place, hvor grundstenen blev lagt allerede i 1813, og hvor der blev holdt

gudstjeneste både på engelsk og hebraisk og siden 1842 også på tysk. Alene i London er der af dette selskabs missionærer indtil år 1900 blevet døbt 2018 jøder. Uden for Storbritannien udfoldede selskabet i dets første år især en betydelig virksomhed i Polen og Tyskland, hvor det blev inspirator til dannelse af en række missionsselskaber, hvor Londoner-missionen efterhånden har kunnet overlade sine stationer i Tyskland i tyskernes egne hænder. De jødemissionsselskaber, der blev dannet i Tyskland, var ofte rene oversættelser af London-selskabets navn, fx 1. Gesellschaft zur Beförderung des Christentums unter den Juden, Detmold, stiftet 1821. 2. Gesellschaft zur Beförderung des Christentums unter den Juden, Berlin, stiftet 1. februar 1822. I Schweiz blev der stiftet en mission i Basel 1830, og i Holland begyndte arbejdet i 1861. Den nyere jødemission, der var begyndt i England og derfra havde forplantet sig til en række europæiske lande og skabt en række Israelsmissionsselskaber, havde resulteret i, at der 100 år efter, at det første missionsselskab til fremme af mission blandt jøder blev dannet i Storbritannien i 1809, blev drevet mission blandt jøder i alle verdensdele. På det skriftlige område har Londonerselskabet også præsteret væsentlige ting i form af forskellige traktater og især den første hebraiske oversættelse af NT (*Israelsmissionen* 1/1909, 12-16; Torm 1935, 8).

Af stationer i fjernere egne samler interessen sig særlig om missionen i Jerusalem, hvor arbejdet påbegyndtes i 1823. Den mand, som her brød isen, og om hvem det er blevet sagt, at hans livshistorie falder sammen med den første protestantiske missions historie i Jerusalem, var sønderjyden Hans Nikolajsen, f. 1803 i Løgumkloster, hvor han voksede op i et udpræget kristent hjem. Hans far døde, da han var fem år gammel, men hans mor, der åndeligt var præget af Brødreminigheden i Christiansfeld, gav sin søn en klar kristen opdragelse. Da Nikolajsen var 17 år gammel, var han overbevist om, at han skulle være missionær. Da han var sin mors eneste søn, var det ikke uden smerte, at hun bakkede sin søns missionærkald op. Da den sag var afgjort, var hun også klar over, at hendes søn skulle have en så god uddannelse som muligt, så hun sendte ham til "Fader Jänicke" i Berlin, hvor han i to år fik undervisning på hans missionsinstitut. Her var det, at Nikolajsen for første gang hørte om arbejdet blandt jøder, og det begyndte at dæmre for ham, at det var til dem, han skulle gå. Da Londoner-missionen henvendte sig til pastor Jänicke og bad ham udpege to af sine bedste elever til arbejdet blandt jøderne, blev Nikolajsen den ene af dem. Efter to års særlig uddannelse i London, hvor han også lærte arabisk, var han hjemme på besøg i Sønderjylland, hvor han tog en gribende afsked med sin familie og kom så i januar 1826 til Jerusalem, som, det var tanken, skulle blive hans arbejdsmark. Men det var ikke muligt straks at få fast fod dér, hvorfor han i syv år mest arbejdede i Nordafrika. Da lykkedes det ham endelig at komme i gang i Jerusalem. Han var imidlertid blevet gift med en fru Dalton, enke efter en jødemissionslæge, der havde virket i Jerusalem. Men det var en hård og stenet jord, som den ihærdige sønderjyde kom til. Navnlig lagde de jødiske rabbineres fanatisme ham mangfoldige hindringer i vejen. Også tyrkernes sendrægtighed hæmmede hans foretagsomhed. I begyndelsen arbejdede han ud fra sit hjem, men det var hans tanke, at der skulle rejses en kirke, hvad også hans missionsselskab Londoner-missionen stod bag og indsamlede penge til. I ventetiden på at komme i gang med kirkebyggeriet indrettede han et midlertidigt kapel. Om hans arbejde får man et lille indtryk gennem et brev 18. oktober 1830:

Hver morgen og aften holder jeg gudstjeneste i det hebraiske sprog, fremdeles daglig husandagt på engelsk. En gang om ugen holder jeg en anden forsamling og desuden et særligt møde på den første mandag i hver måned. Dertil kommer, at jeg må give en rabbiner Simeon en times daglig undervisning som forberedelse

til hans dåb; hele dagen igennem må jeg modtage besøgende – ofte disputeresyge mennesker – jøder, tyrker og vantro navnkristne. Sidste søndag var jeg ganske udmattet, men da var det også en frygtelig travl dag; jeg holder nemlig om søndagen tre prædikener på tre forskellige sprog (*Israelsmissionen* 6/1920, 117; Torm 1935, 9).

Efterhånden voksede arbejdet så stærkt – navnlig skulle en del have dåbsundervisning – at Nikolajsen måtte have medarbejdere derned. Der blev efterhånden oprettet en industriskole, et arbejdshjem, en pigeskole og et hospital, som rabbinerne i begyndelsen arbejdede ivrigt imod – blandt andet nægtede de at begrave de jøder, der døde på dette hospital.

I det hele taget stod jøder Nikolajsen meget imod; men med ét slag vandt han manges venskab. Der var nemlig sket det, at der i Damaskus var forsvundet en gammel munk, og nu blev det rygte udspremt, at jøderne havde myrdet ham for at bruge hans blod til påskebrødet. Alle Palæstinas jøder var forfærdede – de ventede en forfølgelse. Men da trådte Nikolajsen frem til deres forsvar og påviste det tåbelige og løgnagtige i denne beskyldning. Men derved så jøderne, at han var deres sande ven, og manges had blev vendt til hengivenhed. Også tyrkerne lærte at agte ham.

Der var imidlertid andre farer og besværligheder end jøder og tyrkere ved Nikolajsens planlagte kirkebyggeri. Kirkens arkitekt, en alvorlig, troende mand, og de arbejdere, der i interesse for kirkebyggeriet, var rejst til Jerusalem, blev næsten alle angrebet af feber og døde. Oprør i landet standsede byggeplanerne, røvere gjorde liv og lemmer usikre, ja også jordskælv, hungersnød og pest gik over landet. Men Nikolajsen og hans hustru blev på deres post; og endelig 21. januar 1849 blev Kristuskirken (Christ Church), den første evangeliske kirke i Palæstina, indviet; her holdes der stadig gudstjenester på både hebraisk og engelsk. Det mål, som Nikolajsen så varmt og udholdende havde bedt og kæmpet for, var endeligt nået.

Også indadtil voksede gerningen stadig. Nikolajsen oplevede, at 120 jøder blev døbt i Jerusalem, og med glæde så han efterhånden en hel skare af medarbejdere omkring sig. Men det store arbejde havde tæret på hans kræfter, og allerede i 1856, da han stod på livets middagshøjde, kaldte Gud sin tjener hjem. Kun et par uger var han syg af klimafeber. Hans legeme hviler i Zions jord. Det engelske missionsselskab har sat følgende ord på hans grav:

Pastor Nikolajsen, født 1.6.1803, i 23 år en trofast vagt på Jerusalems mure, frygtløs i krig, i pest og i jordskælv, en mester i hebraisk og arabisk lærdom, grundlægger af det engelske hospital og bygger af den protestantiske kirke – levede elsket og døde begrædt af kristne, jøder og muhamedanere 6.10.1856 (*Israelsmissionen* 6/1920, 115-120; Torm 1925, 50-55; Torm 1935, 9; *Evangeliet og den jødiske verden* 9/1990, 3; *Israelsmissionens Avis* 7/1996, 4-5; *Israelsmissionens Avis* 5/2003, 4-5; 6/2003, 4-5; 7/2003, 4-5).

Ikke uden sammenhæng med jødemissionen i Palæstina var det, at det preussisk-engelske bispedømme blev oprettet i Jerusalem i 1841, hvis første indehaver var proselytten Salomon Alexander (d.1845). Også hans efterfølger den fransktalende schweizer Samuel Gobat (d.1879) virkede ivrigt for jødemissionens sag. Efter biskop Barclays død (1881) blev det fælles bispedømme ikke mere besat på grund af uenighed mellem Preussen og England om ordinationsspørgsmålet (Christensen & Göransson 1976, 591-592; Skarsaune 1994, 25-26).

I 1842 stiftede en række engelske frikirker *British Society for the Propagation of the Gospel amongst the Jews*. I de følgende år blev der i Storbritannien oprettet en række missionsselskaber med henblik på mission blandt jøder, og det samme var tilfældet i USA.

I Norge dannedes i 1844 *Stavanger Forening af Israels Venner*. Man dannede ikke et selskab til fremme af kristendommens udbredelse blandt jøderne, men man brugte det bibelske æresnavn på Guds folk: Israel. Når man i Skandinavien dannede missionsselskaber til fremme af mission blandt jøder, brugte man i foreningsnavnet Israel og ikke navnet jøder. De syv mænd, som stiftede den lokale forening i Stavanger, var alle herrnhutere (Skarsaune 1994, 28; *Israelsmissionen* 2/1908, 22-23). Det skal nævnes, at grev N. Zinzendorf (1700-1760) inkluderede jøderne i sin udformning af Brødremenighedens missionssyn. Både teoretisk og praktisk talte han varmt for en forkyndelse til jøderne præget af kærlighed og ydmyghed, og *Brødremenigheden* er det første evangeliske Kirkesamfund, der har drevet jødemission som hele kirkens opgave og ikke overladt arbejdet til en privat organisation inden for kirken (Skarsaune 1994, 22).

Efter at *Stavanger Forening af Israels Venner* havde virket i adskillige år, dannedes så i 1861 *Committeen for Jødemission i Christiania*, hvor den kendte teologiske professor C.P. Caspari (1814-1892), født i Dessau af jødiske forældre og døbt i 1838, virkede ivrigt for Israelsmission-sagen. Oprettelsen af *Committeen for Jødemission i Christiania* skete efter stor inspiration af lutheranere i Tyskland som professor F. Delitzsch (1813-1890). En landsdækkende norsk *Israelsmisjon* blev først etableret år 1900 (Skarsaune 1994, 209).

I Sverige stiftedes *Föreningen för Israelsmission* i 1875 (Torm 1935, 8), hvor pastor A. Lindström var initiativtageren. Også i andre lande i Europa blev der oprettet Israelsmissionsforeninger.

Begyndelsen til Den Danske Israelsmission

I adskillige år var der i nabolandene interesse for Israelsmissionen, inden nogle tanker i den retning havde vist sig i Danmark. I Norge havde kandidat Hærem på flere måder virket for denne mission, dels ved foredrag, dels ved indsamling af penge og dels ved at udgive det norske "Missionsblad for Israel". En døbt jødisk kvinde i København, der blev bekendt med Hærem under et besøg i Norge, så ham siden ofte som gæst i sit hus og var abonnent på hans missionsblad. Grundlæggeren af den svenske Israelsmission pastor Lindström kom på besøg i København i 1878, og resultatet heraf var, at han i 1881 sendte den svenske kvinde Charlotte Frøhling, aktiv i den svenske Israelsmission, på besøg i København, hvor hun spredte en del traktater blandt jødefamilier og talte med kvinderne. Det, der for alvor satte gang i udviklingen i København, var, at jødemissionær Paulus Wolff i efteråret 1881 holdt møder i København. Wolff var født i 1857 i Rusland, som søn af fromme jødiske forældre. Da han var 12 år, sendte forældrene ham til en rabbiner, der skulle uddanne ham til at blive en lærer for sit folk. Hans uddannelse blev dog afbrudt, da han blev indkaldt til soldatertjeneste. Da hans far havde købt ham fri fra den, begav han sig på rejser, der i 1877 førte ham til Sverige, hvor han fik indtryk af levende kristendom. Ved et møde for jøder i Stockholm blev han ramt af sandheden om Jesus Kristus, hvor han samtidig med heftige diskussioner med taleren søgte at afvise alt. En kort tid flakkede han hvileløs omkring, hvor han også besøgte sit hjem. Faderen reagerede heftigt på, at sønnen var kommet under evangeliets indflydelse. Da Wolff atter kom til Sverige, overværede han en jødedåb, der gjorde et stærkt indtryk på ham. Han besluttede nu at opsøge pastor Lindström for at modtage dåbsundervisning, og han blev døbt Allehelgensdag 1879. Wolff følte nu kald til en missionsgerning blandt sit folk og blev 1. juni 1882 ansat i den svenske Israelsmissions tjeneste.

Men allerede i 1881 havde han besøgt København og talt i Luthersk Missions missionshus i Nansensgade. Blandt hans tilhørere var der et par svenske kvinder, der var blevet gift i København.

Den ene af dem arrangerede et møde i sit hjem, hvortil hun indbød slægt og venner. Wolff holdt her et missionsforedrag, der greb en anden svensk kvinde, en præstedatter fra Norrland så stærkt, at hun sagde til Wolff: "Jeg giver mine hænder til Israelsmissionen; sig, hvad jeg kan gøre?" Han svarede: "Sy, dan en syforening, sælg arbejderne og giv udbyttet til missionen" (Torm 1935, 12). Resultatet af Wolffs besøg blev, at der i 1882 blev dannet en syforening bestående af 12 kvinder, som valgte en bestyrelse på fire medlemmer og mødtes to gange om måneden i private hjem. Som formand valgte de fru Caroline Amsinck, der var gift med en ekspeditionssekretær i hofmarskallatet og derfor boede på Christiansborg slot. Foreningens første håndarbejder blev sendt til den svenske Israelsmission i Stockholm; senere håndarbejder blev solgt ved et udsalg i København, og pengene blev sendt til Stockholm. Ved udsalget talte den jødekristne præst dr.theol. Christian Kalkar (1803-1886), hvis far en tid havde været rabbiner i Stockholm. Han havde mødt kristendommen i København og var blevet døbt af biskop J.P. Mynster (1775-1854). Han havde en tid været formand for Det Danske Missionsselskab og havde udgivet betydelige bøger om "Missionen blandt jøder" (1868) og "Israel og kirken" (1881). En vinter arbejdede Wolff seks uger i København, hvor han søgte at finde indgang i jødiske hjem. Han holdt også et offentligt foredrag i Brødremenighedens sal i Stormgade 21, hvor ca. 50 jøder deltog i mødet. Kvinderne i syforeningen følte imidlertid, at de manglede støtte fra den danske kirke, og de ønskede at få mænd, især teologer ind i bestyrelsen. I syforeningen havde man inviteret flere præster til at holde foredrag, hvorved de fik kendskab til syforeningen. I 1884 afholdt Evangelisk Alliance sit første møde i København. Her holdt den schweiziske præst J. de le Roi, som netop på den tid kunne udgive første bind af sit omfattende værk om de evangeliske kirkers israelsmission, et foredrag om jødemission, som fik betydning for dannelsen af Den Danske Israelsmission (Israelsmissionen), ligesom han opfordrede til, at man tog kontakt til professor i GT F. Delitzsch i Leipzig, der netop havde etableret en tysk Israelsmission (*Israelsmissionen* 2/1907, 22-24; Torm 1935, 7-21; Torm et al. 1975; *Evangeliet og den jødiske verden* 1/1975, 11; Lausten 2007, 321-322).

Israelsmissionen blev stiftet i april 1885 hos fru Amsinck på Christiansborg slot. Der blev dannet en bestyrelse bestående af fire kvinder fra syforeningens bestyrelse suppleret med pastor R. Volf fra Sct. Stefankirken, pastor P. Krag fra Sct. Jakobskirken og pastor A.S. Poulsen fra Slotskirken, en lægmand, porcelænshandler H.O. Grave blev kasserer, og endelig blev professor, dr.theol. F. Buhl (1850-1932) formand for bestyrelsen. Han fratrådte i 1890, da han blev kaldet til Leipzig for at overtage lærestolen i GT, der var blevet ledig ved Delitzsch' død. Buhl var dengang stærkt præget af Delitzsch. Han gennemgik på universitetet Israels historie og forskellige talmudtraktater (*Israelsmission* 2/1907, 24; Torm 1925, 82-83; Torm 1935, 16-22; *Evangeliet og den jødiske verden* 6/1970, 83-84; *Evangeliet og den jødiske verden* 1/1975, 6-14). Følgende blev formuleret for Israelsmissionen:

- Den danske Israelsmission er en sammenslutning inden for den danske kirke, der har til formål at bringe evangeliet til Israels Folk.
- Arbejdet er dels at udsende missionærer, om sådanne melder sig, til de lande, hvor mange jøder bor, for dér ad de veje, som måtte findes tjenlige, at bringe evangeliet til jøderne, dels at samarbejde med andre evangeliske missionsvirksomheder blandt jøderne, så vidt

- forholdene tillader det, og dels at vække og bære menighedens kærlighed til Israelsmissionen og, hvis det kan lade sig gøre, virke direkte missionerende over for herboende jøder.
- Ledelsen af missionens anliggender påhviler bestyrelsen, som består af indtil 12 medlemmer, så vidt muligt repræsenterende de forskellige landsdele. Bestyrelsen supplerer sig selv.
 - Bestyrelsen samles normalt to gange om året, om foråret (ved årsmødet) og om efteråret. Den vælger på forårsmødet af sin midte en formand, en sekretær og en kasserer, samt et forretningsudvalg på tre medlemmer. Den antager og afskediger missionens arbejdere og bladets redaktør, vedtager på efterårsmødet budgettet, godkender regnskabet (som revideres af en af bestyrelsen uden for denne valgt mand) og bestemmer stedet for årsmødet.
 - Forretningsudvalget afgør alle løbende sager, fastsætter tiden for årsmødet, fører tilsyn med bladets redaktion og tager beslutning om missionens midlers anvendelse inden for de i budgettet givne rammer.
 - Missionærernes forhold over for bestyrelsen ordnes ved særlig instruks.
 - Årsmødet sammenkaldes normalt efter påske. Ved valg af sted for dette bør hensyn tages til de forskellige landsdele. På mødet afgives beretning og aflægges regnskab for det foregående kalenderår.
 - Missionens venner kan organisere sig i kredse. Indmeldelse af sådanne kredse sker til sekretæren med angivelse af lederens navn og adresse. Kredsene indbydes til årsmødet, hvor der gives lejlighed til forhandling om missionens anliggender (Grundbestemmelser for den danske Israelsmission, i: *Israelsmissionen* 5/1906, 77-78).

De mennesker, der stiftede Israelsmissionen og gav tid og penge til dens arbejde, gjorde det, fordi de så det som en befaling fra Gud i henhold til missionsbefalingen (Matt 28,18-20) at drive mission blandt både jøder og hedninger, for at de måtte blive frelst. Deres kald var så at drive mission blandt jøder. Samtidig var de besjælet af kærlighed til det jødiske folk. Jøderne var Guds udvalgte folk, men den store tragedie blandt flertallet af jøder var, at da Gud sendte sin søn født i det jødiske folk i henhold til løfterne i GT, så afviste de ham som deres Messias. Det var denne Messias, som Israelsmissionen ville bringe til det jødiske folk. Denne grundholdning har Israelsmissionen fastholdt siden stiftelsen.

Oversigt over jøders udbredelse i Danmark gennem årene

På grund af kong Christian IV's (1577-1648, konge 1588-1648, men regerende regent i 51½ år) omfattende byggeforetagender, hofudgifter og krige var den danske økonomi kommet i en anspændt situation. Kongen øjnede da mulighed for at fremme handelslivet ved at knytte kontakt med de rige portugisiske jøder i Hamburg og Amsterdam og lave aftaler med dem, som kunne blive til udbytte for begge parter. Da Christian IV i 1616 anlagde byen Glückstadt i Holsten, var det hans ønske at gøre byen til et handelscentrum. Særlige privilegier skulle opmuntre dygtige handelsfolk til at bosætte sig der. Dette blev begyndelsen til jødernes indgang i Danmark, hvor de første ankom ca. 1622 (Friediger 1934, 330; Lausten 2012, 56-57; Arnheim 2015, 14-27; Kaiser-Hansen 2022, 32-43).

Den første os bekendte dåb af en jøde, som i Danmark gik over til kristendommen, foregik i Vor Frue kirke, København 1. november 1620. Biskop H.P. Resen (1561-1638) forestod selve dåbshandlingen. Ved højmessens begyndelse vandrede biskop Resen og dåbskandidaten, den polske

jøde D. Salomon ind i kirken ad den nordre indgang til koret. Salomon tog plads i koret på en stol lige inden for døren. Derpå blev der opstillet en lille døbefont med et fad vand. Efter prædikenens afslutning gik biskoppen og Salomon frem i koret, og biskoppen holdt en *kort, men kraftig* tale om dåben og dåbsceremonierne, og han oplyste menigheden om, at *jøden ved hans side* nu ønskede at renses i dåbens bad og indlemmes i den kristne kirke. Han meddelte derpå Salomons levnedsløb og grunden til, at han var blevet omvendt til kristendommen. Det næste led var Salomons bekendelse, efter at biskoppen på tysk havde anmodet ham om at bekende, at han af fødsel var sand jøde, men at han nu ville forlade jødedommen og oprigtigt vende sig til kristendommen. Denne bekendelse aflagde han på tysk. Indholdet oplyses ikke i kildeteksten. Biskop Resens spørgsmål om han tidligere var blevet døbt, besvarede han benægtende. Derpå indledtes det såkaldte katekismusforhør. Resen spurgte om kapitlerne i Luthers *Lille Katekismus*, og hvad deres indhold var, og Salomon opremsede de fire første dele udenad på tysk.

Biskoppen opfordrede nu menigheden til i fællesskab at bede for dåbskandidaten. Bønnens ordlyd meddeles ikke, men var formentlig Fadervor. Medens Salomon knælede, foretog biskop Resen selve dåben *efter det af Luther foreskrevne ritual*. Som skik og brug var, fik han nu et nyt navn, et kristennavn, og det blev Johannes, som han selv havde ønsket. Efter gudstjenestens afslutning vandrede biskoppen og den nydøbte sammen ud af kirken, og biskoppen var derpå vært ved et måltid til ære for Johannes Salomon (Lausten 2012, 60-62).

I slutningen af det 17. århundrede boede der jøder i enkelte provinsbyer, fx i Nakskov, Ribe, Fredericia, Randers og Ålborg. Bedst havde jøderne det i Fredericia, den by hvor der først var fri religionsudøvelse her i landet (Friediger 1934, 334; Kaiser-Hansen 2022, 32-43).

Også andre steder end i København voksede jødiske menigheder frem, når antallet af jøder et lokalt sted nåede en vis størrelse. I Ålborg indviede menigheden sin synagoge i 1854. Menigheden i Randers fik sin synagoge i 1858. De jødiske kirkegårde i Slagelse, Nakskov, Odense, Fåborg, Ålborg, Horsens, Assens, Randers, Århus og Fredericia vidner om et stærkt jødisk menighedsliv i provinsen. Men hen imod slutningen af det 19. århundrede opløstes disse menigheder, da den opvoksende generation søgte til hovedstaden bl.a. for at få en højere uddannelse (Kaiser-Hansen 2022, 57-83). En anden årsag til tilbagegangen var, at flere jøder giftede sig med kristne og da ofte konverterede (Kaiser-Hansen 2022, 235-243).

I 1787 havde København ca. 90.000 indbyggere, og af disse var ca. 1200 jøder. I 1813 var der ca. 2400 jøder i København (Margolinsky 1964, 195-212). I 1834 viste folketællingen, at Københavns jødiske befolkning kun var steget ubetydeligt siden 1813. Der fandtes nu 2465 jøder i byen fordelt på 395 familier. De havde meget forskellig beskæftigelse som amanuensis, læge, øltapper m.m., og 26 var studerende.

Folketællingslisterne i 1834 viste, at der i provinsen var 334 jødiske husstande bestående af 1607 personer, i 47 købstæder og landdistrikter. En stor del af provinsjøderne var håndværkere, fx var 31 slagtere, 11 saddelmagere og 5 urmagere. Der boede også i de danske købstæder 6 jødiske læger, 2 apotekere, 1 prokurator og 9 skolelærere.

De største menigheder var dengang i Randers, Fredericia og Ålborg, som talte henholdsvis 194, 125 og 113 medlemmer; 8 byer havde mellem 50 og 100 jødiske indbyggere: Helsingør, Slagelse, Odense, Assens, Middelfart, Århus, Fåborg og Horsens; 6 byer havde mellem 25 og 50 jødiske

indbyggere: Hillerød, Kalundborg, Næstved, Svendborg, Viborg og Nakskov. Fordelt over de mindre købstæder og ude på landet boede 259 jøder.

Det jødiske folketal i de ovennævnte 17 byer, som i 1834 havde været 1141, var i 1890 reduceret til 360, og heraf tegnede Randers sig alene for de 146, mens de andre 16 byer havde haft en tilbagegang fra 947 til 214. I 1901 var der 245 jøder i provinsen. Tilbagegangen fortsatte gradvist, efter at et organiseret menighedsliv var ophørt at eksistere; længst holdt menigheden sig i Randers, som først officielt blev opløst i 1945. I 1962 fandtes der uden for København med omegnskommuner kun 47 personer, der betalte skat til Jødisk Trossamfund (Kaiser-Hansen 2022, 32-82).

Ser vi på det egentlige Danmark (uden hertugdømmerne) boede der i 1840 uden for København ca. 1600 jøder; i 1860 boede der uden for København ca. 1300 jøder, og i 1880 boede der uden for København ca. 800 jøder. På 40 år var antallet af jøder i provinsen blevet halveret, mens antallet af jøder i København var vokset (Rubin 1964, 159-193). Tallene viser, at jøderne fulgte det almindelige mønster, hvor befolkningen vandrede fra land til by, især til København.

Jøder i Danmark i 1885 – Israelsmissionens stiftelsesår

I 1885, det år hvor Israelsmissionen blev stiftet, boede der i København og omegnskommuner 3.542 jøder. De fordelte sig sådan. 1. København: 3.387. 2. Frederiksberg: 143. 3. Utterslev: 8. 4. Sundbyerne (Nordamager): 4.

Ifølge en folketælling fra 1880 boede der det år 3.946 jøder i hele Danmark, hvoraf antallet af jøder i København udgjorde 3.030. Fra 1880 til 1885 er antallet af jøder i København vokset fra 3030 til 3387, dvs. 357 personer eller 11,8 %.

I 1885 boede der i Københavns kommune 280.115 personer, heraf var 3.387 jøder, dvs. 1,21%. Inddrager man også omegnskommunerne bliver det samlede indbyggertal 329.460, hvoraf 3.542 var jøder, dvs. 1,08%. Der boede flest jøder på Gammelholm og i den indre by. Der boede færrest jøder i Sundbyerne (Nordamager) og i Utterslev (Rubin 1964, 159-193).

På det tidspunkt forestillede man sig i jødiske kredse, at det dansk-jødiske samfund gik sin opløsning i møde på grund af de mange blandingsægteskaber og de få børn, der blev født i menigheden, og fordi den jødiske befolkning i provinsen var på vej til at forsvinde. Endelig måtte man konstatere, at som følge af religionsfriheden meldte mange sig ud af Det mosaiske Trossamfund. Man regnede heller ikke med nogen ny indvandring fra udlandet.

Når den jødiske menighed i København imidlertid voksede i de kommende årtier, skyldes det to indvandringsbølger. Omkring år 1900 indtraf der betydelige jødeforfølgelser i Rusland. Mange af disse jøder var blevet hjemløse ved de store pogromer, der fulgte den russisk-japanske krig, for hvis dårlige udfald russerne gav jøderne skylden. Det medførte, at 1708 russiske jøder udvandrede til København. De fik i de følgende år 735 børn, så den russiske indvandring forøgede antallet af jøder i København med 2.443 (Thing 2008, 31-34.130-160). Denne indvandring ændrede fuldstændig de beregninger, der tidligere var gjort med hensyn til den jødiske menigheds fremtid.¹

I 1901 var der i hele landet 3476 jøder. I 1906 boede der i København og på Frederiksberg 3276 jøder. Fra foråret 1933 efter den nazistiske magtovertagelse i Tyskland med efterfølgende iscenesatte antisemitiske tiltag regner man med, at ca. 4.500 jødiske flygtninge søgte til Danmark indtil 9. april

¹ Mere i Borchsenius 1969, 239-252; Melchior 1997, 123-124.

1940, da landet blev besat af tyskerne. Man regner med, at ca. 3.000 af disse flygtninge ret hurtigt rejste videre.²

I de 20 måneder fra oktober 1943 til tiden efter Danmarks befrielse i maj 1945 levede størstedelen af de danske jøder i Sverige. På det kgl. danske Flygtningekontor i Stockholm blev der i det dertil hørende kartotek registreret 7.220 personer, der var flygtet fra Danmark på grund af deres jødiske afstamning (Arnheim 2015, 319-350).

De nyeste tal

Har telefonisk fået oplyst fra Det Jødiske Samfund, at der i 2024 var 8.000-10.000 jøder i Danmark. Det Jødiske Samfund i Danmark havde i 2024 2.000 betalende medlemmer. I de to andre anerkendte jødiske trossamfund: Shir Hatzafon og Machsike Hadas (Lausten 2007, 33-44) var der henholdsvis 200 og 100 medlemmer. Det betyder, at 2.300 jøder var medlem af et af de anerkendte jødiske trossamfund.

Israelsmissionens arbejde i Danmark

Israelsmissionen udfoldede sin mission blandt jøder på forskellig måde. Man ønskede dels at række evangeliet til jøder i Danmark og dels at udsende jødemissionærer til lande, hvor der boede mange jøder. I Danmark kom der for alvor gang i arbejdet, da den svenske lægprædikant Efraim P. Petri (1860-1924) i 1903 blev fastansat i Israelsmissionen som omrejsende prædikant.³ Petri var født i en ortodoks jødisk familie i Litauen, men i 1881 konverterede han i Sverige til kristendommen. Han udfoldede en stor rejseaktivitet i hele Danmark, hvor han holdt møder om Israelsmissionen, oprettede missionskredse og indsamlede penge. Selv om man nu og da kom i forbindelse med enkelte jøder, kom det dog ikke endnu til nogen fast organiseret missionsvirksomhed i Danmark. A. Torm skriver i sit skrift om Israelsmissionens historie, at man følte det naturligt, at de jøder, der gennem generationer havde boet i landet, mødte evangeliet gennem troende venner eller et levende menighedsliv. I stedet for at holde missionerende møder for danske jøder, satsede man primært på at invitere til møder i Indre Mission og til folkekirkens gudstjenester (Torm 1935, 22-23; *Evangeliet og den jødiske verden* 1/1975, 6-14). Dette lyder som en ret defensiv strategi for jødemission. Den senere formand for Israelsmissionen og senere biskop A.S. Poulsen (1854-1921, 1890-1921 formand for Israelsmissionen) var mere kontant i sin udsendelsestale for de første missionærer i 1904, hvor han fastslog, at "på grund af manglende kræfter har der ikke kunnet udføres nogen direkte missionsvirksomhed herhjemme" (*Israelsmissionen* 1/1906, 9). Men på årsmødet i 1906 understregede israelsmissionær Petri, at jøderne i Danmark kender ikke kristendommen, men de kender heller ikke jødedommen. Han håbede at få mere tid til et direkte arbejde blandt jøderne i Danmark. Men det afgørende var, at jøderne først og fremmest mærkede, at man kom til dem drevet af Kristi kærlighed (*Israelsmissionen* 4/1906, 55). Ved årsmødet blev det også sagt, at jødekristerne kunne føle sig alene. Da blev det nævnt, at i London, Stockholm med flere steder havde man etableret jødekristerne fællesskaber. Også i Danmark burde man arbejde på at oprette et sådant jødekristent fællesskab (*Israelsmissionen* 4/1906, 56). Endelig nævnes det i en artikel, at prof. Delitzsch havde

² Mere i Melchior 1997, 124-135

³ Til yderligere læsning om Petri henvises til Aage Esbo levnedsskildring *Israelsmissionæren Efraim Philemon Petri*.

gjort jøderne en stor tjeneste ved at oversætte NT til hebraisk. Når en jøde læser NT på hebraisk, gør det et helt andet indtryk på ham, end hvis han læser NT på et andet sprog. Derfor er det en stor og vigtig opgave at få spredt NT på hebraisk blandt jøder i Danmark (*Israelsmissionen* 2/1907, 18).

Missionsarbejde i København

I sin formandsberetning i 1907 nævnte biskop Poulsen arbejdet blandt de russiske og polske jøder i København og udtrykte det håb, at missionær Petri kunne komme til at rejse mindre for at etablere israelskredse rundt i landet og i stedet få mere tid til arbejdet blandt de indrejste jøder (*Israelsmissionen* 3/1908, 35). Fra 1907 begyndte et planmæssigt direkte missionsarbejde blandt jøder i København. Baggrunden var, at der på dette tidspunkt kom en stor strøm af russiske og polske jøder til København som tidligere nævnt.

Professor, dr.theol. Frederik Torm (1870-1953) udtalte om den nye situation, at "vi ikke ad kunstige veje havde søgt det, men Herren har lagt det for vor dør, og vi kan ikke forsvare at lade det ligge." (*Israelsmissionen* 3/1908, 35; Torm 1925, 83; Torm 1935, 44). Man bad så rejseprædikant Petri om at bosætte sig i København, så han kunne være til rådighed for arbejdet, når han ikke var på rejse. På årsmødet i Kolding i 1907 blev det understreget, at missionær Petri havde rejst meget rundt i landet for at informere om Israelsmissionen. Det var ønskeligt, at han kunne rejse mindre, så han kunne få mere tid til at arbejde blandt jøderne i landet (*Israelsmissionen* 4/1907, 52).

Det, der særlig fik sat fart i dette arbejde, var en dåbshandling, der fandt sted 20. november 1907 i Sct. Pauls kirke. P. Aschkønasi var født 1881 i et ortodokst hjem i Rusland. Allerede tidligt fik han nogen forbindelse med kristne, og under et ophold i Wilno lærte han missionen at kende og hørte første gang forkyndelsen af Jesus som Messias. Dog æggede det ham endnu til modstand, selv om han læste NT og også af den grund blev sat på gaden af sin jødiske vært. Efter nogen omflakken kom han til København, hvor han fik forbindelse med bekendende kristne. De satte ham i forbindelse med Petri, fra hvem han fik skrifter, som han ikke blot ønskede selv at læse, men også ville benytte til påvirkning af sine jødiske venner. Han blev forberedt til dåben af pastor H. Martensen-Larsen (1867-1929), der dengang var præst ved Sct. Pauls kirke.⁴ Senere blev også Aschkønasis hustru døbt (*Israelsmissionen* 3/1908, 35). Aschkønasis hjem i Sølvgade 6 blev snart et samlingssted for søgende jøder, der lyttede til bibeltimer og ivrigt diskuterede de store sandheder. Da kredsen voksede, måtte man finde større lokaler (Torm 1935, 45). For at øge arbejdsindsatsen blandt de russiske jøder i København ansatte Israelsmissionen i sommeren 1908 frk. Elschen Ring. Frk. Ring var født af jødiske forældre i Odessa og døbt allerede som barn i Kischinev. Hun var plejedatter af pastor Ring i Ormslev og Koldt (*Israelsmissionen* 3/1908, 45).

I 1908 var et arbejde blandt jøderne i Danmark kommet i gang. Det fremgår af følgende redegørelse af Philemon Petri dateret 23. oktober 1908:

Arbejdet drives af tre frivillige og to faste medarbejdere gennem møder, husbesøg, samtale og salg af skrifter. Møderne holdes i Israelsmissionens lokaler i Sølvgade 8, 1. sal. De jødiske kvinder samles mandag og onsdag eftermiddag. Desuden holdes der møde for kvinder og mænd mandag, onsdag og fredag aften. Møderne besøges godt, stilhed og opmærksomhed råder, og hos dem, som er af sandhed, arbejder Guds Ånd i hjerterne i det stille og skjulte. Man lærer kvinderne at sy, og både kvinder og mænd undervises i dansk samt i at læse og skrive. Tre formiddage om ugen er medarbejderne i Israelsmissionens lokaler for

⁴ I *Israelsmissionen* 1/1908, 6 nævnes, at Aschkønasi havde skrevet en selvbiografi.

at tage imod besøgende jøder, kvinder og mænd. Medarbejderne søger at stå jøderne bi med råd, de hjælper de arbejdsløse med at søge arbejde, så vidt det er muligt. Medarbejderne yder også lægehjælp gratis, og når det virkelig er nødvendigt, giver de også gratis medicin. De meget trængende hjælper de også med klæder, som gode mennesker giver dem, med brød, mælk, kul o. lign. Og overalt, hvor lejlighed gives, taler vi med dem om Guds Rige. Nøden blandt de mange her til København indvandrede jøder, der næsten alle er fra Rusland eller Polen, er meget stor, og det er ikke uden bæven, vi ser vinteren i møde. Ved husbesøgene og hos den enkelte modtages medarbejderne som regel med stor venlighed og kærlighed. Medarbejderne taler åbent og uden omsvøb om Jesus, og om at frelsen kun gives i ham og ved ham alene (*Israelsmissionen* 6/1908, 90).

Mange af Israelsmissionens venner sendte både penge og gavepakker, så man kunne holde en god julefest med fornem servering for de mellem 70 og 80 jøder, der havde taget imod indbydelsen. Pastor Martensen-Larsen prædikede over juleevangeliet, et sangkor fra kristelig lærer- og lærerindeforening sang julesange og professor Torm afsluttede aftenen. Dagen efter holdt Israelsmissionen julefest for 18 børn af de russiske jøder (*Israelsmissionen* 1/1909, 8-10).

I årsberetningen for 1908 fortælles, hvordan arbejdet blandt jøderne i København var kommet i faste rammer med dansk undervisning, forkyndende møder, husbesøg og på grund af den hårde vinter har Israelsmissionens venner gjort det muligt at yde en betydelig diakonal hjælp. Endelig er der mange kristne arbejdsgivere, der af kærlighed til missionen har ansat adskillige arbejdsløse jøder, selv om deres dansk kundskaber endnu ikke er særlig gode. De jøder, der har mødt Israelsmissionens arbejde, er begyndt at tro på, at det ikke er alle kristne, der hader og foragter jøder (*Israelsmissionen* 3/1909, 43-45). I forlængelse af årsberetningen nævnes, at en jøde fra det, der kaldes det russiske Polen, var blevet døbt sammen med sine to små drenge (*Israelsmissionen* 3/1909, 47). 2½ år senere kom også mandens hustru til tro og blev døbt, så hele familien nu var kristne (*Israelsmissionen* 4/1912, 56).

I forlængelse af omtalen af den glædelige dåb fortalte professor Fr. Torm fra et møde i USA, hvor repræsentanter fra de forskellige Israelsmissioner var forsamlede, at man havde drøftet, hvorvidt det var ønskeligt, at døbte jøder vedblev med helt eller delvis at overholde de jødiske skikke og ceremonier. I det vanskelige spørgsmål var der næsten fuld enighed om, at det helt måtte afhænge af de enkelte jødekristne selv, om de fremdeles ville leve efter Moseloven eller ikke. Man burde derfor i missionsarbejdet ikke give dette spørgsmål en for fremtrædende plads (*Israelsmissionen* 3/1909, 48-49). Som jødemissionen voksede, opstod også spørgsmålet, hvordan Jesus-troende jøder skulle forholde sig til Moseloven, hvor mange af kulturelle grunde ønskede fx at overholde sabbatten og omskære deres drengebørn for ikke at bryde det menneskelige fællesskab med deres medjøder. For mange Jesus-troende jøder var hovedbegrundelsen for at bevare det menneskelige fællesskab med andre jøder, at det fællesskab var en meget væsentlig forudsætning for at kunne række jøderne evangeliet om deres Messias. Normalt var det lykkedes inden for den kristne kirke at føre en samtale om dette spørgsmål, uden at det havde ført til splittelse.

Et andet spørgsmål, der hyppigt blev rejst, var: Hvorfor har kirken en jødemission? Det korte svar, der naturligvis kunne udvides til lange redegørelser, lød i tre punkter: 1. For fædrenes skyld. 2. For frelserens skyld. 3. For kirkens egen fuldendelses skyld (*Israelsmissionen* 4/1909, 53-57).

I 1909 påbegyndte Israelsmissionen et arbejde i Christiania. Et læseværelse for jøder blev åbnet 19. maj. Læseværelset blev ganske flittigt besøgt af jøder. "Det er vort håb, at der herigennem ved personlig samtale og påvirkning må kunne gives søgende jøder et stød hen til Kristus og sjælens frelse

i ham" (*Israelsmissionen* 4/1909, 80). Der fortælles så, at der er gode muligheder for at komme i kontakt med og aflægge et vidnesbyrd om Kristus. Det nævnes også, at man overvejer at give jødiske skolebørn et sommerophold på en feriekoloni (*Israelsmissionen* 4/1909, 80-81).

Også i 1909 opfordrede man i Israelsmissionens blad foreningens venner til at give penge og naturalier, så man kunne indbyde alle jøder til en julefest med juletræ, julelys, juleglæde, julefred, julegaver, julesange og juleevangeliet. Til julefesten i St. Pauls menighedshus deltog ca. 60 jøder. Arrangørerne var overbevist om, at julefesten havde været til stor velsignelse (*Israelsmissionen* 6/1909, 94; 2/1910, 28).

Ved årsskiftet 1910 stillede ledelsen spørgsmålet: "Hvorledes er da stillingen for Israelsmissionen?" Svaret var, "at for syv år siden havde vor mission ikke en eneste arbejder i sin tjeneste som vor udsending, men nu virkes der dels i udlandet og dels herhjemme af 5 fast antagne missionærer foruden af flere frivillige kræfter, som i København bærer en stor del af dagens byrde og hede" (*Israelsmissionen* 1/1910, 3). Det blev uddybet i årsberetningen for 1909, hvor der dels blev fortalt om de udsendte missionærers arbejde i Østeuropa og dels om arbejdet blandt jøderne i København. Det sidste var dels diakonalt og dels forkyndende, hvor antallet af deltagere havde ligget på mellem 5 og 43. Der var både ansatte, faste frivillige og dem, der hjalp lejlighedsvist. Israelsmissionens blad havde ca. 1300 abonnenter (*Israelsmissionen* 6/1910, 84-92).

På et spørgsmål efter professor Torms foredrag ved årsmødet, om man ikke tillige ville prøve at gøre noget for de jøder, der havde boet mange år i Danmark, svarede Torm, at de danske jøder tit havde strøget det jødiske af sig og ikke ønskede at blive mindet om, at de var jøder; de udenlandske jøder så helt anderledes ud og var også indadtil ganske forskellige fra de danske jøder. De fleste af de danske jøder skulle vindes ved Indre Mission, man skal se at få dem med i Bethesda og i kirke, men ikke arrangere særlige møder for danske jøder, thi til sådanne møder vil de ikke komme. Han opfordrede alle, der kom til København, til at besøge Israelsmissionens missionslokale i Sølvgade 8. Der var møder hver mandag og fredag aften, det ville sikkert interessere vore venner at se lokalet og få et indtryk af arbejdet der. Under forhandlingen efter Torms foredrag blev det oplyst, at de russiske og polske jøder, man havde forbindelse med, var ca. 150, og de var dels ugifte og dels unge mennesker, der kun havde små børn; når disse børn var vokset lidt til, håbede man at samle dem en gang om ugen og fortælle dem bibelhistorie. Flere længtes meget efter at få dette arbejde i gang.

På spørgsmål om indvandringsstrømmen af jøder til København stadig fortsatte, svarede missionær Petri, at der en tid havde været en standsning, men at der sikkert ville komme flere, hvis forfølgelsen på ny begyndte i Rusland. På spørgsmål om bestyrelsens tanker angående det påtænkte arbejds hjem i København, svarede Torm, at man havde tænkt at begynde med at leje en 4-5 værelsers lejlighed. Der skulle så husfaderen bo, der skulle være mødelokaler, værksted og sovestue for de jøder, der blev knyttede til hjemmet. Der var et stort ønske om et sådant hjem, så det ville forhåbentlig snart komme i gang; man behøvede kun en lille kapital på 3-4.000 kr. til at begynde med (*Israelsmissionen* 6/1910, 93-95). Fra arbejdet i København blev det også fortalt, hvordan en ung mand, der ret flittigt havde besøgt Israelsmissionens møder i Sølvgade, var blevet døbt i Trondhjem. De Norske Israels-venner havde med stor kærlighed støttet ham (*Israelsmissionen* 7-8/1910, 127). De forløbne syv år var den periode, hvor der havde været størst vækst i Israelsmissionens historie.

Personlig har jeg en kritisk bemærkning til Torms tale om, at de jøder, der havde boet længe i Danmark, burde man indbyde til gudstjenester i folkekirken og til møder i Indre Mission. Jeg mener,

at den gruppe af jøder bør inddeles i to forskellige grupperinger. Den ene gruppe af jøder er måske gift med danskere og er nærmest assimileret ind i det danske samfund. Om dem passer Torms karakteristik meget godt, når han siger, at de tit har strøget det jødiske af sig og ikke ønsker at blive mindet om, at de er jøder. Her er jeg enig med Torm i, at de bør indbydes til samme kirkelige arrangementer, som man indbyder danske kulturkristne til. Men der findes også en anden gruppe jøder i Danmark. Det er dem, der praktiserer deres jødedom, de er medlem af Mosaisk Trossamfund og kommer regelmæssigt i synagogen. De jøder, der både kender og praktiserer deres jødedom, skal man i en kvalificeret dialog med. Repræsentanter for Israelsmissionen kunne fx have indbudt praktiserende jøder til en studiekreds, hvor man sammen læste tekster fra GT og Talmud. Når man havde vundet jødernes tillid, kunne man foreslå læsning af NT, der også er skrevet af jøder. De steder i verden, hvor Israelsmissioner har foreslået praktiserende jøder at deltage i en sådan studiekreds, er resultatet ofte blevet, at praktiserende jøder er kommet til tro på jødernes Messias og er blevet døbt. Men at gå ind i en teologisk dialog med jøder, kræver kristne, der har stor indsigt i både jødedom og kristendom. Sådanne personer har man åbenbart ikke haft i Israelsmissionen, og har man haft dem, har de åbenbart ikke haft den nødvendige tid eller villighed til at løse denne vigtige opgave. Men jøder, der er kommet til Danmark, fordi de blev forfulgt i deres hjemland, har repræsentanter for Israelsmissionen modtaget og integreret i det danske samfund, idet de samtidig har formidlet evangeliet om jødernes Messias til dem.

Det betydelige arbejde blandt jøder i Danmark, som Israelsmissionen havde fået etableret omkring år 1910, fortsatte i de følgende år. Ved de julefester for både børn og voksne, som man holdt hvert år, bevarede man kontakten til mange jøder og skabte nye kontakter (*Israelsmissionen* 1/1911, 8-11; 1/1912, 7-10; 1/1913, 7-9). Så blev det meddelt, at man havde modtaget en stor gave, så Israelsmissionen kunne "få et arbejdshjem for vore jøder – et hjem, hvor vi kunne optage de nødlidende og give dem både arbejde og husly" (*Israelsmissionen* 4/1911, 54).

I beretningen fra årsmødet i Haslev i 1910 fortælles både om arbejdet gennem de udsendte missionærer og om arbejdet i København. Man havde fået nye lokaler. Der havde været afholdt 85 møder, som havde været besøgt af 1195 mænd og 475 kvinder. Det gennemsnitlige tal af fremmødte havde været omtrent 20. Symøderne for kvinder havde været holdt på samme måde som forrige år. 40 møder med besøg af 164 kvinder og 350 børn. Kvinderne fik undervisning i syning, og der blev læst højt for dem. Et par gange om ugen var der fast "kontortid", hvor jøderne kunne komme angående alt, hvad de havde på hjerte. Man gav danskundervisning, som hjalp jødernes indgang på arbejdsmarkedet. Der var ikke ydet materiel hjælp i stor udstrækning. Man gav især fødevarer og tøj, men næsten aldrig penge. Mange børn deltog i julefesten. Forhåbentlig kunne man snart påbegynde en søndagsskole. God mulighed for en sommerkoloni for jødiske børn. Seks jøder har ønsket at få regelmæssig kristendomsundervisning (*Israelsmissionen* 6/1911, 85-95). Om sit arbejde skrev Israelsmissionen: "Hele denne vidtforgrene gerning giver missionens arbejdere rig lejlighed til at få jøderne i tale, også om det, de trænger til i allerdybeste forstand; og jøderne lige ned til børnene ved meget vel, at målet for det alt sammen er at lære dem deres Messias at kende" (*Israelsmissionen* 7-8/1911, 100).

Derpå skildres hvordan tanken om en sommerkoloni for jødiske børn blev realiseret på kolonien Klinteborg ikke så langt fra Nykøbing Sjælland. Ca. 25 børn deltog i det, der bedst kan sammenlignes med en søndagsskolelejr (*Israelsmissionen* 9/1911, 138-141; 9/1912, 132-136; 9/1913, 136-141).

Det nævnes, at den 18. marts 1912 ville de københavnske medarbejdere længe mindes, fordi på den dag blev Abraham Scheradsky,⁵ en ung jødisk mand, som i flere år var kommet i Israelsmissionen, døbt i Diakonissestiftelsens kirke af pastor Ricard. Lad os forenes i bøn for den nyvundne broder, at Herren vil befæste ham i dåbens nåde (*Israelsmissionen* 4/1912, 56). I årsberetningen 1912 blev det understreget, at arbejdet blandt jøderne i København var fortsat som det foregående år, men flere jøder havde dog bekæmpet arbejdet. At jøder lod sig døbe skabte stor modvilje i jødiske kredse. En jødedåb i Odense og København omtales (*Israelsmissionen* 5/1912, 69-74).

I årsberetningen 1912 skrev man bl.a.: Hvad arbejdet i København angår, kunne jeg allerede i fjor ved årsmødet fortælle om en stærk modstand fra den danske jødiske menigheds side – et vidnesbyrd om, at man i denne har fået blik for betydningen af Israelsmissionens arbejde. I år har man modarbejdet os med endnu større energi – og man har derved opnået, at besøget ved vore møder til tider har været mindre... Hvis Guds Ord forkyndes på rette vis, vil det altid sætte skel; det vil føre nogle sjæle til frelse, hos andre vil det vække forargelse. Derfor vil vi da også takke Gud for den modstand og de vanskeligheder, han har sendt os, selv om de ofte er pinlige for vore arbejdere. Meningen med sådanne vanskeligheder er jo kun, at de skal drive en missionær nærmere ind til Gud, lære ham bedre at øse af Guds kraft (*Israelsmissionen* 6/1913, 85-86). Som følge af jødernes kritik af Israelsmissionens arbejde, forklarede Israelsmissionen i en artikel, hvordan de optrådte over for jøder og deres børn (*Israelsmissionen* 1/1916, 41-42).

Herefter fremlagde F. Torm en ønskeliste for fremtidens arbejde i Israelsmissionen: En præst til at lede arbejdet blandt jøder i København. I stedet for at henvise til skiftende præster til at forestå undervisning af jøder, der ønsker dåbsforberedelse. En sådan præst ville kunne få indsigt i, hvordan man bedst forestår dåbsforberedelse. Mange københavnske præster manglede også tid til denne dåbsforberedelse. 2. En læge til at være lægemissionær evt. på deltid blandt jøderne. 3. Et fast lejrsted til den årlige sommerkoloni for jødiske børn (*Israelsmissionen* 1/1916, 1-5). Det sidste ønske blev hurtigt opfyldt, idet Israelsmissionen fik mulighed for at købe en større villa ved Roskilde til sommerkoloni for jødiske børn (*Israelsmissionen* 12/1916, 284).

Jævnligt blev der i Israelsmissionens blad omtalt en dåb fx denne: Vi kan meddele vore læsere den glædelige efterretning, at Hirsch Feiflovitz, som i længere tid har været forberedt til dåb, den 25. februar er blevet døbt af pastor Axel Beck i Helligkors kirke. Efter dåben samledes en lille kreds i missionær Petris hjem. Den nydøbte, som i dåben fik navnet Paulus F., er blevet optaget i den forening af jødekristerne, som for ikke lang tid siden blev stiftet (*Israelsmissionen* 4/1917, 92).

Israelsmissionens arbejde i København fortsatte med de sædvanlige aktiviteter (*Israelsmissionen* 9/1933, 179-181). Dog blev der foreslået et ekstra tiltag: De præster, i hvis sogne der boede mange jøder, skulle af Israelsmissionen tilbydes et kursus i at samtale med jøder. Baggrunden var, at søgende jøder ikke henvendte sig til Israelsmissionen, men til sognets præst (*Israelsmissionen* 3/1932, 51).

Israelsmissionens sekretær, pastor Axel Torm, der var tiltrådt 1. oktober 1932, blev nu præsenteret og hans arbejdsopgaver beskrevet: Han skulle give jøder dåbsundervisning. Her var det ønskeligt, at undervisningen blev foretaget af en mand med specielle jødiske kundskaber. Torm blev leder af møderne i de jødekristernes forening og havde af og til altergang for dem. Dernæst ledte han det københavnske arbejde, holdt ugentlig bibeltime for missionærerne, deltog i mange af møderne i

⁵ Om Scheradsky kan læses i hans bog *I tjeneste for Israel. Oplevelser fra mange års gerning*.

Israelsmissionens lokaler i Toldbodgade. Desuden besørgede han missionens korrespondance, udsendte kredsbrevne, og ordnede møderejser for missionærerne. Endelig rejste han selv og prædikede (*Israelsmissionen* 10/1933, 207-208).

Årsberetningen 1935 var præget af, at Israelsmissionen fejrede 50-årsjubilæum. Man vedtog enstemmigt en resolution, hvor man henledte opmærksomheden på den store nød, det jødiske folk stod i mange steder. I den situation ville Israelsmissionen med dobbelt iver arbejde for, at evangeliet blev forkyndt for jøderne, så de kunne få et indtryk af, at Jesus Kristus elskede sit folk, og at hans disciple også gerne på det punkt ville følge i hans spor. Men alle danske kristne burde, uafhængig af om Israelsmissionen var blevet en hjertesag for dem, i en tid, hvor jøderne led under så megen uret, være med til at række dem en hjælpende hånd. Israelsmissionen ville med glæde modtage og fordele gaver til hjemløse og nødlidende jøder og mennesker af jødisk afstamning (*Israelsmissionen* 7-8/1935, 146-147).

Så en oplysning om julen 1936 i København. Ved julefesten for voksne deltog russiske, polske og tyske jøder samt en del danske gæster, i alt 160. Der var også julefest for børnene (*Israelsmissionen* 1/1937, 10-11).

I årsberetningen 1936-1937 blev det meddelt, at i kredsen af de jødekristne i København havde der været afholdt to konfirmationer. Ved siden af det sædvanlige arbejde var der for tiden også lejlighed til at vidne for en del af de jødiske emigranter, som for kortere tid opholdt sig her i landet. Eftersom ingen indvandring kunne finde sted, var antallet på de udenlandske jøder i København aftagende (*Israelsmissionen* 6/1937, 137-138).

I årsberetning 1938-1939 blev det sagt om arbejdet i København, at antallet af polske og russiske jøder var aftagende. De, der kunne komme bort, rejste ud allerede i de første år efter nazismens sejr i Tyskland. Grundet grænselukning kom der ikke nye jøder. Derfor blev arbejdet i København mindre (*Israelsmissionen* 6/1939, 134).

Fra årsmødet 1942 i Randers lød følgende budskab: De opgaver, vi i København er stillet overfor, kan sammenfattes: 1. Vi står over for den endnu uløste opgave: Så og så mange tusinde jøder har ikke hørt om kristendommen. Kan vi ikke nå dem, må bestyrelsen søge og bede flere arbejdere frem. Der er et åndeligt problem i København. Opgaven ligger der og venter på at blive løst. Vi må bede os frem. 2. Vi må holde kærligheden i menigheden ved lige. "Holde den til ilden". 3. Vi må uddanne mænd og kvinder, som engang i tiden, når grænserne igen er åbne, skal ud i arbejdet. Det er for sent at stå der til den tid og ingen arbejdere have. 4. Missionen i København skal gennem sit virke holde forbindelsen åben udadtil med andre Israelsmissioner (*Israelsmissionen* 6/1942, 124.126-127). Ved årsskiftet 1944 fastslås det, at arbejdet står svagt i København (*Israelsmissionen* 1/1944, 1-2). Det kan skyldes, at de fleste danske jøder var flygtet til Sverige.

Ved jubilæums- og takkefesterne i København 17.-18. juni 1945 fejrede man dels jødernes tilbagevenden fra Sverige og dels Israelsmissionens 60-års jubilæum (*Israelsmissionen* 7-8-9/1945, 97-113.129-136).

I årsberetningen for 1945 hed det om arbejdet i København: I efteråret gik der en indbydelse ud til en række møder i Lipkesgade, hvor jødekristne fik lejlighed til at aflægge vidnesbyrd om deres tro. Samtidig forsøgt noget helt nyt, idet der blev holdt akademiske møder, hvor ledende mænd inden for synagoge og kirke skulle mødes og indlede samtaler over forskellige emner, der således blev belyst både fra jødisk og kristen side. En aften drøftedes, om vi mente det samme, når vi taler om

moral, en anden forholdet mellem religion og nationalfølelse. De svære år under krigen havde skabt velviljens og forståelsens bånd mellem jøder og kristne. Den jødekristne kreds var øget lidt under opholdet i Sverige, og der var liv og kraft over dens sammenkomster. Arbejdet blandt jøder i København var p.t. Israelsmissionens eneste missionsmark, eftersom tyskerne under krigen knuste den lovende Israelsmission i Polen (*Israelsmissionen* 6/1946, 127-138). Det blev så nævnt, at de jødekristne i København søndag 27. oktober 1946 fejrede deres forenings 30-årsjubilæum. Selv om foreningen i en vis forstand kun havde betydning for de jødekristne, ville man gerne fejre jubilæet sammen med mange af Israels venner (*Israelsmissionen* 10/1946, 221).

Under overskriften *Fra vort arbejde* blev der fortalt om, hvordan man i efteråret 1946 var ved at have reetableret arbejdet blandt jøderne i København efter krigen. Til møderne var kommet både døbt og udøbt jøder og danske venner af arbejdet (*Israelsmissionen* 1/1947, 3-6). Arbejdet fortsatte med bibeltimer og husbesøg (*Israelsmissionen* 11/1948, 232-233).

I 1946 holdt Henry Rasmussen, som på grund af Anden Verdenskrig havde sluttet sin tjeneste i Lwow i Galizien, et foredrag på Den nordiske Israelsmissionskonference over emnet: "Direkte og indirekte Israelsmission". Han skildrede arbejdet blandt jøderne i Polen, hvor de fik en god kontakt med jøder både ved den indirekte mission gennem en læsesal, hvor der lå verdslige og kristelige blade og tidsskrifter til fri afbenyttelse, men det var samtidig direkte mission derved, at der på dørskiltet og alle tryksager tydeligt stod: "Den danske, evangeliske mission for jøder". Det blev endnu mere ved, at der hver dag blev afholdt en kristen andagt, om lørdagen missionsmøder og om søndagen to gudstjenester. Samtidig var det indirekte på den måde, at det var frivilligt at deltage i noget af det, og ingen skulle betale entre til læsesalen. Her var der rig lejlighed til at få kontakt med jøder (*Evangeliet og den jødiske verden* 2/1975, 19-23).

Rasmussen beskrev så arbejdet i København, hvor man indtil 1942 havde haft god kontakt med de jøder, der løbende var indvandret primært fra Rusland, Polen og Tyskland. Efter krigen skete der stort set ingen jødisk indvandring, idet de jøder, der ønskede at udvandre, søgte til Palæstina. Jeg kan så oplyse, at efter staten Israels oprettelse, indvandrede ingen jøder til Danmark, mens nogle danske jøder udvandrede til Israel.

Rasmussen rejste så spørgsmålet, hvordan man får kontakt med den mosaiske del af det danske samfund. Det stod krystalklart for Rasmussen, at Jesu missionsbefaling også var en forpligtelse til at nå de danske jøder med evangeliet om Messias. Men han følte sig tydeligt magtesløs med hensyn til at beskrive en måde at nå dem på. Der havde bredt sig den stemning, at "vore egne gamle danske jødefamilier var der ingen tilknytning til, og det blev af samtlige medarbejdere altid fastslået, at ethvert forsøg på at komme i forbindelse med dem var på forhånd dødsdømt og umuligt" (*Israelsmissionen* 9/1949, 182-183). Jeg har sjældent læst så pessimistiske toner med hensyn til at nå en befolkningsgruppe, som jeg fandt i dette foredrag (*Israelsmissionen* 9/1949, 181-188).

I årsberetningen for 1950 blev der redegjort for tanker om, hvor man skulle drive jødemission efter at mødefelterne i Østeuropa var lukket. Man håbede på et arbejde i Israel. Men arbejdsmarken blandt jøder i Danmark var den vigtigste, hvor man var begyndt at udsende et blad for jøder, ligesom lejrarbejdet fortsatte (*Israelsmissionen* 6/1951, 171-174). Sommerlejren var afsluttet med ca. 40 deltagere af børn og voksne (*Israelsmissionen* 10/1951, 259-260). Dernæst blev fortalt, at der var afholdt julefest for børn og voksne (*Israelsmissionen* 1/1952, 5-6).

Sommerlejrene i 1956 blev holdt på Fanø og Bornholm, men nu mest for danske børn. Hensigten med at invitere danske børn på sommerlejre var at skabe kærlighed til Israelsmissionen, så de som voksne kunne blive frivillige medarbejdere i Israelsmissionen (*Israelsmissionen* 9/1956, 126-127). I årsberetning 1957 blev det nævnt, at man havde fejret 40-års jubilæum for den jøde-kristne forening (*Israelsmissionen* 6/1957, 94).

Angående sommerlejre i 1958 blev alle drenge og piger over 13 år indbudt til ungdomslejr, hvor der blev lejlighed til at høre om Israelsmissionens mening og arbejde. Der synes ikke længere at være jødiske børn med. Til gengæld betones det, at det var vigtigt, at der hos unge vokser en positiv indstilling frem til jøder og jødedom (*Israelsmissionen* 4/1958, 61; 7-8/1959, 165).

Der var udformet et omfattende vinterprogram 1963 for Israelsmissionens venner i Danmark, men der siges intet om det missionerende arbejde blandt jøder i Danmark. Alt tyder på, at det var afgået ved døden (*Evangeliet og den jødiske verden* 9/1963, 127).

København – vort nærmeste og problematiske arbejdsfelt

Ovenstående er titlen på den artikel, som Israelsmissionen i 1964 publicerede, at dets højt prioriterede arbejde blandt jøderne i Danmark ikke længere eksisterede. Man pointerede, at missionsbefalingen fortsat stod ved magt, så evangeliet om Messias fortsat burde forkyndes for jøder. Men Israelsmissionen havde ikke længere medarbejdere og ressourcer til at løse opgaven i Danmark (*Evangeliet og den jødiske verden* 7-8/1964, 105-107).

Abraham Scheradsky var en af de omvendte jøder, som i mange år havde ydet en stor indsats især blandt de indvandrede russiske og polske jøder (*Evangeliet og den jødiske verden* 3/1965, 40-41). Efter at Israelsmissionen officielt havde indstillet arbejdet blandt jøderne i Danmark, fortsatte Scheradsky som pensionist med at besøge jøder, så langt kræfterne rakte (*Evangeliet og den jødiske verden* 7-8/1969, 105; 7-8/1971, 102).

I årsberetningen 1970 fortælles det under København, at der har været en stor tilgang af jøder fra Polen, som flere venner af Israelsmissionen har haft kontakt med og fortalt om Kristus (*Evangeliet og den jødiske verden* 5/1970, 70). I nyt fra landsstyret 1970 omtales igen de polske jøder i Danmark, som vennerne opfordres til at tage kontakt til fx ved at indbyde dem til sit hjem (*Evangeliet og den jødiske verden* 12/1970, 165).

I årsberetningen 1974/75 fortælles, at missionær Hirsch i København havde samlet en kreds af polske jøder. Man prøvede på at fortsætte dette arbejde efter Hirsch's død (*Evangeliet og den jødiske verden* 6/1975, 85).

I årsberetningen om arbejdet i Danmark 1975/76 blev det meddelt, at man ønskede at fortsætte arbejdet blandt de polske jøder, men det kneb med ressourcerne (*Evangeliet og den jødiske verden* 6/1976, 86).

I årsberetningen 1982/83 blev det sagt om arbejdet i København, at flertallet af danske jøder boede i Københavns-området, og dermed blev spørgsmålet rejst om etablering af kontakt med jødiske naboer og arbejdskammerater på en ganske anden måde end i resten af landet. Et meningsfyldt møde med jøder skulle derfor gerne fremmes, men spørgsmålet var hvordan. Og det ikke mindst, når kræfterne var begrænsede, som tilfældet var (*Evangeliet og den jødiske verden* 4/1983, 29.33).

I årsberetningen 1995 blev arbejdet blandt jøder i København nævnt med ordene: "Det har der ikke været mulighed for de sidste mange år", men så blev det fortalt, at man havde fået kontakt med

et jødekristent russisk ægtepar, der var kommet til Danmark som flygtninge. Dette ægtepar havde Israelsmissionen gerne villet samarbejde med, men det russiske ægtepar havde foretrukket at tage kontakt med en pinselignende menighed i USA (*Israelsmissionens Avis* 2/1995, 2; 4/1995, 5).

Under overskriften *Direkte mission i København* gav K. Kjær-Hansen en oversigt over, hvordan Israelsmissionen havde drevet mission blandt jøderne. Man havde klart ønsket at bringe dem evangeliet, men man havde ikke haft ressourcer til at nå så langt, som man havde ønsket. Om fremtiden mente Kjær-Hansen, at løbende missionsstrategiske overvejelser skulle finde sted, men man skulle især profilere det centrale, at jøder mødte evangeliet, uden hvilket der ikke var nogen frelse (*Israelsmissionens Avis* 10/2002, 2.6).

Et eksempel på et nyt initiativ

Efter at der i adskillige år intet havde stået i Israelsmissionens blad om mission blandt jøder i Danmark, ansatte Israelsmissionens bestyrelse i sommeren 2020 den dengang 26-årige Mads Bjørn Thuren som dialogmedarbejder i København, hvor han arbejdede med at skabe gode relationer og kontakter til mennesker i det jødiske samfund. Thuren havde selv en personlig brand for at række evangeliet videre til mennesker – for han vidste, hvordan det var at leve uden det (*Israelsmissionens magasin* 3/2020, 26; 1/2021, 4). Som følge af Thurens arbejde blev der dannet et nyt sabbatfællesskab for danske Jesustroende jøder. Thuren fratrådte imidlertid sin stilling sommeren 2023, så initiativet synes ikke at have fået blivende betydning (*Shalom* 2/2023, 5).

Sammenfatning

Lige fra oprettelsen af Israelsmissionen ønskede man at række evangeliet til jøderne i Danmark. Man følte det vanskeligt at række evangeliet til jøder, der i generationer havde boet i Danmark og ikke alene var godt integreret, men nærmest var assimileret. Man mente, at disse jøder skulle møde evangeliet gennem folkekirkens gudstjenester eller ved møder i Indre Mission. Da der fra ca. år 1900 især kom mange russiske jøder til København, kom Israelsmissionen i gang med et arbejde blandt dem, der bestod af evangelisation og diakoni. Senere kom der også jøder fra Tyskland. I nogle årtier havde Israelsmissionen et alsidigt arbejde blandt både børn og voksne. Man fik også oprettet en forening for jødekristne. Arbejdet ophørte på grund af jødernes flugt til Sverige under Anden Verdenskrig. Efter krigen var det vanskeligt at få arbejdet i gang igen. Det skyldtes bl.a., at der ikke kom nogen jødisk indvandring til Danmark, da den jødiske indvandring nu gik til staten Israel efter statens oprettelse i 1948, og det var aldrig lykkedes for Israelsmissionen at komme i kontakt med praktiserende jøder i Danmark. Resultatet blev, at arbejdet blandt jøderne i Danmark langsomt sygnede hen og helt ophørte. Men i årene 2020-2023 blev der gjort endnu et forsøg på at etablere et arbejde blandt danske jøder, men tilsyneladende uden blivende betydning.

Udsendelse af missionærer- Israelsmissionen i Østeuropa 1905-1939

Samtidig med at Israelsmissionen var optaget af at etablere et diakonalt og missionerende arbejde blandt jøder i Danmark, ønskede man også at udsende missionærer til europæiske lande, hvor der boede mange jøder. I 1904 meldte S. Volf sig til en tjeneste som missionær i Israelsmissionen. Han var født i 1873 som søn af stiftsprovst R. Volf, der var en af Israelsmissionens ældste venner. Efter en kort tjeneste som bymissionær i København arbejdede han som præst i Præstø. Samme år meldte

I. Fauerholdt sig til tjeneste. Han var født i Odense i 1877 og havde som ung cand.theol. undervist på Det Danske Missionsselskabs missionsskole. Gennem afhandlinger i Nordisk Missionstidsskrift var han allerede kendt i missionsvenners kredse.

4. oktober 1905 holdt Israelsmissionen udsendelsesfest i St. Andreas kirke i København for de to missionærer. Pastor Fauerholdt skulle først virke i Galats i Rumænien som medarbejder ved den norske Israelsmission (Torm 1935, 54). Kort tid efter at Fauerholdt var ankommet til Rumænien, udbrød der en forfølgelse af jøderne. Israelsmissionens venner indsamlede penge, så han kunne yde økonomisk hjælp til de forfulgte og samtidig uddele en mængde missionerende småskrifter på jødernes sprog. Denne store uddeling gav Fauerholdt kontakt til og en stor indgang hos mange jøder, hvor han fortalte, at de mange penge kom fra venner i hans hjemland, der elskede jøderne, fordi de troede på jødernes Messias. Han fik også store muligheder for at fortælle mange jøder om Jesus Kristus. Fauerholdt arbejdede både i Rumænien og Rusland (*Israelsmissionen* 3/1907, 35-37; *Evangeliet og den jødiske verden* 1/1975, 14).

Pastor Volf skulle virke i Przemyśl (på polsk: Lwow) i Galizien, en by med ca. 56.000 indbyggere, hvoraf de ca. 18.000 var jøder. Galizien var i middelalderen et selvstændigt fyrstendømme, som siden har været kastebold mellem Rusland, Polen og Østrig-Ungarn. I dag er området delt mellem Ukraine og Polen. Der var en reformsynagoge for den jødiske forretningsverden og en gammel synagoge for de ortodokse jøder. Kirke- og skolesproget i byen var polsk. Volf skulle her arbejde sammen med en tysk præst, pastor Zöckler, der havde arbejdet i området i 15 år. Volf tilsluttede sig helt Zöcklers tanker om, at der først måtte være en levende kristen menighed, før man for alvor kunne nå jøderne med evangeliet. Det var den stedlige menighed, der måtte komme til de jøder, der boede iblandt dem. Volf tog kontakt med en lokal evangelisk menighed. Han satsede på bedemøder, som skabte åndelig fornyelse i menigheden. Dermed havde han en menighed til at modtage jøder, der kom til tro på Jesus og lod sig døbe. Volf glemte ikke, at han var kommet for jødernes skyld, og han fik kontakt med flere jøder, hvoraf en del ønskede dåbsundervisning for at blive døbt, så der blev dannet en menighed af døbte jøder (*Israelsmissionens Avis* 5/1995, 5). Men efter en kortere sygdom døde han i 1911. Volf blev efterfulgt af E. Clausen. Han skrev flere dygtige bøger om jøder og jødedom. Israelsmissionens sidste præst var H. Rasmussen, som på grund af Anden Verdenskrig sluttede sin tjeneste i Lwow (*Israelsmissionen* 2/1906, 22-26; *Israel og Evangeliet* 2/1975, 19-25; *Evangeliet og den jødiske verden* 1/1975, 13-14; *Israelsmissionens Avis* 5/1995, 5).

Udsendelsen af disse to missionærer fik til følge, at man påbegyndte udgivelsen af bladet *Israelsmissionen* med første nummer i 1905. Bladets hovedformål var at bringe Israelsmissionens venner information om de udsendte missionærers virke i form af breve m.m. Bladet var planlagt at udkomme seks gange om året (*Israelsmissionen* 2/1906, 16). Allerede fra første nummer havde bladet et klart motto hentet fra Paulus' ord i Romerbrevet 10,1: "*Brødre! Mit Hjertes Ønske og Bøn til Gud for Israel er om deres Frelse*". Om dette motto siges bl.a.: "Mit Hjertes Ønske – ja det gælder, at der bliver virkelig kærlighed til det gamle udvalgte folk, at vi besinder os på, hvad vi skylder det folk, at vi erkender, hvad kristenheden har forbrudt og endnu forbryder sig imod det, så at Israels børn kan møde kærlighedens forståelse og dragelse hos os – det er den nødvendige forudsætning for, at der kan gøres et arbejde til Guds ære og sjæles frelse".

Fra 1910 udkom bladet hver måned. På den måde kunne man, som det hed, "bringe langt mere stof end før", og man ville særligt "lægge vægt på at skildre Israels folk og land og alle dertil hørende

forhold foruden missionsarbejdet" (*Israelsmissionen* 5/1909, 83; 6/1909, 85-86). Bladet er udkommet lige siden under skiftende navne.

Ved Israelsmissionens blads 110-års jubilæum skrev Kai Kjær-Hansen, tidligere formand for Israelsmissionen og redaktør af *Israelsmissionens Avis* 1987-2012 bl.a.:

Når vi som her markerer et 110-års jubilæum med blad og avis – samtidig med at vi byder vort nye magasin velkommen – er der al mulig grund til, at vi selv klart og tydeligt udtrykker, at der findes artikler og beskrivelser af jøder og jødedom i ældre årgange af Israelsmissionen, som vi hverken kan eller vil genoptrykke. Og som vi i dag må tage afstand fra. Det gælder eksempelvis stereotype, karikerende og generaliserende beskrivelser af "jødens" karakteregenskaber, hans pengegriskhed, snuheit, hovmod, selvtilfredshed osv. Og fordomme, som kommer frem i skildringer af "jødens" fromhedsliv. Og ikke mindst tanken om, at "jøden" gennem alle tider har del i en folkestraf – pålagt dem af Gud – på grund af visse jødiske lederes delagtighed i Jesu død. Eller at "jøden" skulle være mere vantro og forhærdet end os andre. Og – desværre – en del mere af samme slags. Når folk, der har kigget Israelsmissionens gamle blade efter i sømmene, påpeger sådanne forhold, er det langt på vej en berettiget kritik, som vi må tage til os.

Men når nogle af vore kritikere går videre og kalder os anti-jødiske og mener, at vi promoverer en form for antijudaisme, som undertiden går over i antisemitisme, fordi vi fortsat er af den overbevisning, at jøder har lige så meget brug for Jesus til frelse som vi ikke-jøder, så melder vi hus forbi. Hvad angår bekæmpelse af antisemitisme inden for egne rækker, vil vi gerne gentage, hvad en svensk jødemissionær udtalte på et kursus, som Israelsmissionen afholdt i 1932: "Antisemitismen helbredes ikke ved, at jøder bliver kristne, men ved, at de kristne bliver kristne". Dette gælder også os selv (*Evangeliet og den jødiske verden. Israelsmissionens Magasin* 3/2015, 08).

Israelsmissionen blev stiftet i 1885. Man kan undre sig over, at der skulle gå hele 20 år, før Israelsmissionens sag fik mund og mæle i et missionsblad. Sådant var det da heller ikke. Der er en forløber, som vist nok er blevet glemt i missionens historiefortælling.

Missionsbudet – en forløber

I 1888 havde præsterne C. Assenfeldt Hansen (1856-1934) og T. Løgstrup (1853-1933) begyndt udgivelsen af et nyt missionsblad, som blev kaldt *Missionsbudet* og med undertitlen *Et blad for Hedninge- og Jødemission*. Det udkom to gange om måneden. Abonnenterne kunne sende pengegaver til bladets redaktion, som så videresendte disse til de enkelte selskaber, også til Israelsmissionen. Dengang var der stor interesse for hedningemission, men mission blandt Israels folk blev altså ikke glemt.

Allerede i *Missionsbudets* første årgang findes artikler med rammende overskrifter som fx "Det må og kan ske, at Israel omvender sig" og "Glem ikke Israel" samt "Israelsmissionen i Danmark". Tilsvarende artikler blev publiceret de efterfølgende år. Og i 1906 kunne man i *Missionsbudet* læse, at Israelsmissionen havde fået sit eget blad (*Evangeliet og den jødiske verden. Israelsmissionens Magasin* 3/2015, 07).

Fra 1905 udsendte Israelsmissionen missionærer til østeuropæiske lande, hvor der boede mange jøder. Missionærerne havde det klare ønske at bringe evangeliet om Messias til det jødiske folk. Forholdene var forskellige, og måden, hvorpå de gik i gang med at løse opgaven, var forskellig, men de levede alle i bøn til Gud om, at jøderne måtte lære deres Messias at kende. I en række rapporter offentliggjort i Israelsmissionens blad fremgår det, hvordan de hver især har arbejdet. Anden Verdenskrig satte en stopper for arbejdet blandt jøder i Østeuropa (*Evangeliet og den jødiske verden* 2/1975, 19-23; *Israelsmissionens Avis* 7/1997, 4). Det er ikke let at måle effekten af disse missionærers arbejde, men af deres indberetninger og rejseskildringer offentliggjort i

Israelsmissionens blad fremgår det, at der var jøder, der kom til tro på Jesus Messias og lod sig døbe (Torm 1935, 16-44; Lausten 2007, 318-358).

Israelsmissionens indsats over for jødeforfølgelser

Da jødehadet og antisemitismen voksede frem i 1930'erne, vendte Israelsmissionen og især dens mangeårige formand F. Torm sig voldsomt imod det. Den stadig mere truende udvikling for de tyske jøder vakte bestyrtelse i udenlandske evangeliske kredse. Israelsmissionen opfordrede således til *Bøn i Kirkerne for de forfulgte Jøder* og bad om, at den traditionelle bededag skulle være en særlig bededag for de jøder, der led under forfølgelserne. Initiativtagerne til den appel forklarede, at det skulle være netop den dag, da den 23. september var den jødiske forsoningsdag, hvor jøderne plejede at samles under faste og bøn i synagogerne. Men nu var mange af synagogerne lagt i ruiner, og jøderne turde end ikke samles hjemme til bøn sammen med trosfæller. Initiativtagerne konstaterede med skamrødme og dyb og inderlig smerte, hvorledes det blinde racehad med alle midler kastede sig over jøderne. Hvad skulle de kristne i Danmark stille op? De skulle gennem barmhjertighed og forbøn vise vore jødiske brødre, at antisemitisme er en urt, som ikke hører hjemme i Danmarks have, at *racehad under enhver form er uforenelig med levende kristendom*.

Til denne flammende appel bragte Israelsmissionen følgende tilføjelse: På bededagen skulle de kristne i landets kirker bede for jøderne om, at Gud i sin nåde ville vende alt det onde, så det blev til velsignelse for jøderne. De kristne skulle nemlig bede om, at jøderne måtte få øjnene op for, at *det jødiske Spørgsmål dybest set er et åndeligt Spørgsmål, som først bliver løst den Dag, da Israel som Folk tager endelig Stilling til deres største Søn, Jesus Kristus, deres Messias, som vi ved deres Formidling har modtaget som vor og Alverdens Frelser*. Jøderne skal nemlig vide, at vi kristne står i dyb taknemmelighedsgæld til dem, og at vi er rede til at dele med dem det bedste, vi har, *Jesus Kristus og hans Forsoningsværk på Golgata*. Appellen var anbefalet af biskop Hans Fuglsang-Damgaard (1890-1979; *Kristeligt Dagblad* 23.09.1939).

F. Torm udfoldede et stort arbejde for at hjælpe tyske kristne af jødisk afstamning, som i slutningen af 1930'erne blev bragt i en stadig mere fortvivlet situation (Lausten 2007, 280). Da Israelsmissionen i 1947 fik en henvendelse fra Tyskland om, at *de jødekristne* blev forsømt i hjælpearbejdet, fordi de ikke fik noget af den hjælp, som England og USA sendte jøderne, og de ofte blev glemt i de almindelige hjælpeforanstaltninger, opfordrede Torm i Israelsmissionens blad (*Israelsmissionen* 7/1947, 115-116; 8/1947, 160.9/1947, 188.3/1948, 64.5/1948, 100) til at støtte disse jødekristne, ligesom Israelsmissionen også støttede pengeindsamlingen *Til jødiske Flygtninge og andre Jøder i Nød* (Lausten 2007, 443).

Israelsmissionens arbejde blandt jøder uden for Danmark efter Anden Verdenskrig

I årsberetningen for 1950 blev der redegjort for tanker om, hvor man skulle drive jødemission, efter at mødefelterne i Østeuropa var lukket. Den svenske Israelsmission havde opfordret Israelsmissionen til at påbegynde et arbejde blandt jøderne i Marokko, men det var strandet, fordi en aftale mellem Marokkos sultan og Frankrig gjorde det meget vanskeligt at få tilladelse til at begynde et missionsarbejde i Marokko. Man håbede på et arbejde i Israel. Der var religionsfrihed i landet, men der var også kræfter i landet, der lagde vægt på at leve jødisk, og som ikke var begejstret for kristent missionsarbejde (*Israelsmissionen* 6/1951, 171-174; *Israelsmissionen* 10/1951, 259-260; jf.

Israelsmissionen 2/1951, 47-50). Resultatet af Israelsmissionens bestræbelser på at finde en ny missionsmark blev, at man påbegyndte et arbejde i Algier, hvor der intet arbejde blev gjort blandt de 30-40.000 jøder i en by med ca. 700.000 indbyggere. 26. september 1952 var der udsendelsesfest for pastor Liepelt med familie i Simeons kirke i København, og få dage senere rejste hele familien til Algier (*Israelsmissionen* 10/1952, 257-263). I Algier-nyt fortælles, at det danske missionsarbejde for tiden var det eneste missionsarbejde blandt jøderne i hele Algier (*Israelsmissionen* 4/1953, 101). I beretningen fra årsmødet i Thisted 6.-8. maj 1953 skildres pastor Liepelts arbejde i Algier.

I 1963 stod det klart, at arbejdet i Algier nærmede sig sin afslutning. Da Algier i 1963 blev selvstændigt/løsrev sig fra Frankrig, flyttede de fleste jøder til Sydfrankrig. Pastor Liepelt fortæller, at han havde besøgt forskellige jødiske hjem, og at jødiske venner havde været på besøg. Men tallet havde ikke været stort. I slutningen af november 1963 var Liepelt på besøg i Frankrig for at forhandle om mulighederne for at fortsætte arbejdet blandt de algierske jøder i det sydlige Frankrig, hvor de i stort tal havde slået sig ned. Liepelt førte samtaler med flere præster og kirkeledere og deltog bl.a. i et præstekonvent i Antibes ved Middelhavet, hvor både lutherske og reformerte præster var samlet. Han førte også samtaler med repræsentanter for den franske kirke om et kommende samarbejde. Flere understregede, at det ville være værdifuldt, hvis Israelsmissionens arbejde i Algier kunne fortsætte et sted i Sydfrankrig. Der var bred enighed om, at Nice var det bedste sted for Liepelt at videreføre det hidtidige arbejde i Algier. Samtidig pegede flere på, at det tillige ville være værdifuldt, hvis man i tillæg til arbejdet i Nice også kunne etablere et kristent bibliotek i Paris med kristne og jødiske bøger, da der var ret mange jøder i Paris, herunder en del studenter. Derved kunne man styrke og udbygge det arbejde, som pastor Poul Bredsdorff allerede var i gang med ud fra sit arbejde i den lille jødiske flygtningemenighed i Rue Dulong (*Israel og Evangeliet* 1/1964, 8-9.7-8/1964, 99).

Pastor Liepelt med familie forlod Algier i juli 1964 for at fortsætte sit missionerende arbejde blandt jøder ud fra Nice. Mange af de jøder kendte han fra sit arbejde i Algier. Israelsmissionen orienterede sit bagland ved at skrive, at på grund af en masseflugt af jøder fra Algier havde de set sig tvunget til at flytte arbejdet til Nice i Sydfrankrig, men heldigvis var pastor Liepelt villig til at fortsætte sin velsignelsesrige gerning under andre himmelstrøg. På den baggrund anmodede de om en god gave til de ekstra udgifter, som denne flytning ville medføre (*Israel og Evangeliet* 9/1964, 115.7-8/1964, 99). Da Liepelt i 1974 vendte tilbage til Danmark, kom H.S. Christensen til Nice. Formelt var han i begyndelsen knyttet til den fransk-lutherske kirke i Nice og arbejdede derfra. Men efterhånden voksede en dansk/skandinavisk udlandsmenighed frem. Og i Christensens sidste år i Nice var der ikke forbindelse til den fransk lutherske kirke, men han var knyttet til Den dansk-norske/skandinaviske Kirkekomite, samtidig med at han virkede blandt jøder.

Årsberetningen 1982/83 nævner, at arbejdet i Nice ligger i faste rammer. Israelsmissionens udsendte præst har levet med i og færdedes i jødiske sammenhænge og på den måde knyttet kontakter; derved praktiseres mission som kristent nærvær – eller som det at leve sammen i sympati. Trods denne lokale indsats har landsstyret i det forløbne år overvejet, om man af økonomiske grunde kunne fortsætte arbejdet i Nice. Derfor blev der optaget forhandling med Dansk Kirke i Udlandet (DKU), som man i forvejen havde en samarbejdsaftale med, om sammen med Den dansk-norske/skandinaviske Kirkekomité at overtage det økonomiske ansvar for den del af arbejdet, der rettede sig til danskere. I praksis indebar en sådan ordning en form for kvotering af præstestillingen. Samtidig blev der optaget kontakt med en tysk Israelsmission – Evangeliumsdienst für Israel – med

henblik på økonomisk støtte til videreførelse af arbejdet. I en senere meddelelse fra landsstyret blev det oplyst, at der var udarbejdet en opgavebeskrivelse for Israelsmissionsarbejdet i Sydfrankrig, ligesom der blev redegjort for en samarbejdsaftale med tilhørende fordeling af økonomiske udgifter mellem Israelsmissionen, DKU og Den dansk-norske/skandinaviske Kirkekomité (*Evangeliet og den jødiske verden* 2/1984, 25.4/1984, 54). Endelig blev der indgået en samarbejdsaftale mellem Israelsmissionen og Evangeliumsdienst für Israel, som betød en betydelig økonomisk støtte til Israelsmissionens arbejde (*Evangeliet og den jødiske verden* 4/1984, 61; jf. *Evangeliet og den jødiske verden* 5/1984, 73.75).

I årsberetningen 1985/86 berettes om Israelsmissionens udsendte præst i Nice, at han dels var præst for den dansk-norske/skandinaviske menighed i Nice (samarbejde med DKU) og dels arbejdede blandt jøder (*Evangeliet og den jødiske verden* 4/1986, 52). I årsberetning 1986/1987 nævnes, at den udsendte pastor Nielsen fortsat arbejdede dels som DKU-udsending som præst for danskere i Frankrig og dels som Israelsmissionens udsending for at etablere forbindelse til jøderne og de jødiske menigheder i området (*Evangeliet og den jødiske verden* 4/1987, 53).

Fra årsmødet 1988 berettes, at Marna og Flemming Nielsen var præstefolk i Nice i Sydfrankrig for de danske i området, og der gjorde et godt og påskønnet arbejde. Det gjaldt også blandt au pair-pigerne i området, som bl.a. medvirkede som kirkekor ved gudstjenesterne og også havde nogle samlingslokaler i præsteboligen. I alt dette arbejde var Fl. Nielsen knyttet til DKU og kirkekomiteen på stedet. Hvad angik arbejdet blandt jøderne, så var det vanskeligere at få etableret faste rammer og skabt holdepunkter for arbejdet. Det gjorde det også vanskeligt for arbejdet, at der ikke fandtes nogen jødekristen menighed at arbejde ud fra. Mange jøder her havde lidt meget og mødt megen modstand fra kristen side og deres jødiske menigheder var meget lukkede. Mødet med jøderne måtte derfor væsentligst for Fl. Nielsen foregå på det helt personlige plan, men Fl. Nielsen var der på stedet, traf jøder og fik derigennem sine tilknytningspunkter. Men måle og veje arbejdet kunne man ikke i Israelsmissionen (*Evangeliet og den jødiske verden* 4/1988, 5).

Da Nielsens kontrakt udløb med udgangen af januar 1990, besluttede Israelsmissionen at stoppe arbejdet i Nice (Sydfrankrig). Sådan som arbejdet havde udviklet sig, kom der for lidt israelsmission ud af det. I en kort vurdering af arbejdet i Nice i de godt 25 år, det havde varet, mente Israelsmissionen, at det ville være forkert at sige, at der ikke var kommet noget ud af arbejdet, selv om det var rigtigt, at der ikke var sket nogen menighedsdannelse (messiansk eller jøde-kristen menighed) eller dannet en kreds eller lignende. Men Ordet var dog blevet sået i menneskesind, og Israelsmissionens udsendinge havde slået følge med jøder og fortalt dem om Jesus som den opstandne Herre og frelser, som Messias. Israelsmissionen sluttede sin vurdering med følgende retoriske spørgsmål: Må vi ikke tro, at dette ord og følgeskab kan bære frugt, selv om vi ikke lige kan få øje på det (*Evangeliet og den jødiske verden* 4/1989, 3.8/1989, 3).

Med den trufne beslutning bestod Israelsmissionens fremtidige arbejde dels af arbejdet blandt jøder i Danmark og dels af arbejdet i Israel. Eftersom arbejdet blandt jøder i Danmark i flere år nærmest havde været ikke-eksisterende, var Israelsmissionens egentlige arbejde i fremtiden, hvad der blev udført i Israel.

Arbejde i Israel

I den tidligere omtalte beretning fra årsmødet i Thisted 6.-8. maj 1953 fortælles også, hvordan man havde arbejdet stærkt på at finde endnu en missionsmark. Man havde både undersøgt alle muligheder for at komme i gang i Israel og undersøgt situationen i Italien, hvor der var en del jøder og ingen mission, men der fandtes en lille kreds af kristne jøder, som blev betjent af en schweizisk præst, der meget stærkt trængte til at blive aflastet fra dette arbejde (*Israelsmissionen* 6/1953, 174.198).

Resultatet af overvejelserne blev, at Israelsmissionen ansatte ægteparret L. og A. Gjerding (f.1914; cand.theol. 1946) til en tjeneste i Israel, hvor A. Gjerding skulle være lærer ved den kristne Tabeetha-skole i Jaffa, der blev drevet af den skotske kirkes mission Church of Scotland. Undervisningen foregik på engelsk og hebraisk. Gjerding underviste bl.a. i bibelkundskab, hvor Bibelen var lærebog. I Jaffa var der en flok kristne jøder, der trængte til åndelig støtte. 9. august 1953 var der udsendelsesfest for ægteparret Gjerding med børn i Herlufsholms kirke (*Israelsmissionen* 9/1953, 225-237; *Evangeliet og den jødiske verden* 3/1975, 35). Siden har en række teologer og præster været udsendt af Israelsmissionen til tjeneste og forskellige opgaver i Israel. Fra årsberetningen i 1955 berettes, at Gjerding havde fået god kontakt med flere af lederne inden for den jøde-kristne alliance og var til hjælp og rådighed, når der blev kaldt. Derfor havde Gjerding både holdt gudstjenester og bibeltimer. Kontakten gav ham også indblik i vanskeligheder og problemer blandt de jøde-kristne (*Israelsmissionen* 7-8/1955, 100). I 1961 blev Gjerding afløst af H. Bojsen (*Israelsmissionens Avis* 5/1995, 5), der afsluttede sit arbejde i Israel i 1965, da den skotske skole i Jaffa, som han arbejdede på, blev delvis lukket (*Israel og Evangeliet* 8/1966, 109).

I 1966 blev der indgået en samarbejdsaftale mellem Israelsmissionen og DKU om i fællesskab at udpege en dansk præst i Jerusalem. I stillingen lå både at være præst for de mange danske i Israel, fx unge i kibbutzer, og at dele evangeliets med Israels folk (*Evangeliet og den jødiske verden* 7-8/1970, 11; *Israelsmissionens Avis* 5/1995, 5; *Evangeliet og den jødiske verden. Israelsmissionens magasin* 1/2019, 16). Den første danske præst ansat af Israelsmissionen pr. 1. september 1966 til at være præst for danske og andre lutherske kristne i Israel var sognepræst K.O. Norup Jensen (*Israel og Evangeliet* 8-9/1966, 109.119-123-126). Norup Jensen holdt danske gudstjenester i den skotske Andreas (Sct. Andrew) kirke i årene 1966-1972 og havde mange samtaler med både danskere og israelere (*Evangeliet og den jødiske verden* 5/1975, 68-72). Samarbejdet med DKU forløb godt, og Israelsmissionen var taknemmelig for DKU's økonomiske støtte til arbejdet i Jerusalem. Efter Norups tilbagekomst af familiehensyn til et embede i Danmark i 1972 stod Israelsmissionen i et vadested med hensyn til arbejdet i Israel, bl.a. fordi den økonomiske situation var yderst alvorlig (*Evangeliet og den jødiske verden* 6/1972, 85-86.99; *Israelsmissionens Avis* 7/1999, 4).

Lillejuleaften 1972 kunne man læse følgende i Kristeligt Dagblad: "Søger præst til Israel trods underskud". Pastor A. Torm siger til Kristeligt Dagblad, at Israelsmissionen endnu har lidt kapital, hvis det bliver til underskud i år, men fortsætter det med underskud, må man overveje at nedskære arbejdet enten ved embedet som præst i Nice eller i Israel (*Evangeliet og den jødiske verden* 2/1973, 27).

I årsberetningen 1973 understreges vigtigheden af at forkynde evangeliet for jøder. Derfor er det beklageligt, at stillingen som dansk præst i Jerusalem stadig er ledig og har været det siden sidste sommer (*Evangeliet og den jødiske verden* 6/1973, 84). I årsberetningen til årsmødet 1974 lyder det: "Vi har stadig ingen efterfølger til arbejdet blandt danske unge i Israel" (*Evangeliet og den jødiske*

verden 6/1974, 85). I beretningen i 1975 hedder det: "Siden 1972 har vi ikke haft en dansk præst i Israel. Vi håber stadig på at kunne fortsætte, hvis vi får den rette mand og midlerne til at bære arbejdet" (*Evangeliet og den jødiske verden* 5/1975, 76).

I 1976 kom så den glædelige nyhed: *Præst til Israel*. Pr. 1. maj 1976 var pastor Kai Kjær-Hansen ansat. Han skulle bo i Jerusalem med sin hustru Kirsten og deres tre børn. Da ansættelsen var tidsmæssigt begrænset (1. maj 1976-31. juli 1977), ville der ikke blive afholdt en egentlig udsendelsesfest. Hans opgave ville blive at være præst for danske i Israel og deltage i den samtale, der på forskellige planer foregår med jøder, kombineret med studier, så der var tale om en halvtidsstilling i Israelsmissionen. Kjær-Hansen havde i sin studietid været aktiv i Kristeligt Forbund for Studerende (KFS) bl.a. som rejsesekretær og leder af KFS' gymnasiearbejde i København. Kjær-Hansen og hans hustru Kirsten havde begge deres åndelige ståsted i Luthersk Mission (*Evangeliet og den jødiske verden* 3/1976, 39; 4/1976, 51-52). Da Kjær-Hansen rejste til Israel, havde han af den tidligere pastor Norup Jensen fået en liste af kontaktpersoner, som han brugte flittigt i de første uger. Kjær-Hansen valgte at knytte til ved Redeemer Church, hvor han tre uger efter ankomsten holdt den første gudstjeneste pinsesøndag 1976. Efter at have genopfrisket sine hebraiske kundskaber holdt Kjær-Hansen sin første hebraiske prædiken i Eliaskirken i Haifa, hvor det norske præstepar Kvarme var ankommet samme år, og hvor Eben Ezer hjemmet kort forinden var blevet indviet. Kjær-Hansen kom også hurtigt i gang med en bibelkreds for danskere. Hans stilling blev forlænget med et år, så han først sluttede i 1978 (*Israelsmissionens Avis* 7/1999, 4).

Da stod familien Gunvor og Erik Nikolajsen klar. De var præstepar i Jerusalem 1978-1983. Centrum i Jerusalem er ikke det samme for alle. Men for E. Nikolajsen var centrum et lille kapel inde i Den Hellige Gravs kirke. Der er næsten altid mennesketomt i det kapel. Ovenover er der til gengæld et mylder. For deroppe viser man det sted frem, hvor Jesu kors stod på Golgata. Lidt længere væk står folk i kø for at komme ind i den tomme grav. Men Nikolajsen skal altid ned under Golgata-klippen. Her ligger Adams-kapellet. Traditionen siger, at her ligger Adam begravet. Der er ingen udsmykning. Kun rå klippevægge. Men på én af dem, inde bag et sort gitter, er der bag en glasplade en revne i klippen. Da Jesus døde på korset, revnede klipperne (Matt 27,51), og Jesu blod løb gennem revnerne ned over Adam. Når Nikolajsen står der, tænker han på ordene: "Jesu, Guds søns, blod renses os for al synd" (1 Joh 1,7). Og han husker, at Adam betyder menneske. Det, som skete dengang, skete for alle. For jøde og for græker. For mig. I 1983 rejste familien Nikolajsen tilbage til Danmark til en præstestilling i Løsning-Korning (*Israelsmissionens Avis* 7/1999, 4-5).

I årsberetningen 1982/83 siges bl.a. følgende: Præstestillingen i Jerusalem har et alsidigt indhold. Der er regelmæssige gudstjenester i Jerusalem i Redeemer Church for danskere på kortere eller længere ophold i landet - foruden særlige arrangementer ved højtiderne. Nogle gange har der været gudstjenester i Tiberias, og der er i øvrigt aflagt besøg ude i landet. Der har været afholdt en månedlig weekend for unge, en ugentlig bibeltime i præstens bolig, hvor der også har været ugentlige åbenthus-arrangementer. Præsten har desuden medvirket ved gudstjenester og andre arrangementer for turistgrupper. Dette har fortrinsvis været DKU-arbejde, men er dog samtidig en slags Israelsmissions arbejde, idet der er tale om mennesker, der opholder sig i et jødisk samfund, kortere eller længere tid, med mere eller mindre kontakt med jøder.

Kontakten med jøder har fortsat været i positiv udvikling, og med henblik på fremtiden har landsstyret godkendt, at der skal sættes på øget samarbejde med de lutherske menigheder i Israel og

det nye Caspari Center, som Den Norske Israelsmisjon har oprettet. En af de væsentligste opgaver, som dette center skal løse, er uddannelse af lokale menighedsledere. Israelsmissionens ledelse så gerne, at deres udsending bidrog til denne opgave (*Evangeliet og den jødiske verden* 4/1983, 29).

Caspari Center

I efteråret 1982 åbnede Den Norske Israelsmisjon Caspari Center i midlertidige lokaler i Bar Kochba Street på French Hill i den nordøstlige del af Jerusalem. Man er nu flyttet ind i egne lokaler i nærheden i samme gade. Centret blev officielt indviet 8. oktober 1983, og centrets leder pastor Kvarme holdt da en slags "programtale". Talen gengives her, da den på en udmærket måde beskriver centrets formål og vision:

To udviklingslinjer

Vi ser i dag to vigtige udviklingslinjer i forholdet mellem kirken og det jødiske folk. Den første er denne: I mange lande, både Norge og Israel medregnet, er folk inden for Kristi legeme i færd med at genopdage vor tros jødiske rødder og også vor egen identitet som et messiansk folk i verden. Vi har også på ny set, at Gud ikke har forkastet sit folk – som Paulus siger det – men at det fortsat har sin plads i Guds plan, og at han ønsker at frelse det. Den anden udviklingslinje er denne: Kristi legeme vokser igen frem inden for det jødiske folk – gennem menigheder af jødekristne både i Israel og i diasporaen. Og dette er et tegn for os om Guds trofasthed mod sine løfter: Han vil frelse sit folk.

Caspari Centeret for bibelske og jødiske studier står i skæringspunktet mellem disse to udviklingslinjer, og det ønsker at være til hjælp for begge. Det ønsker at styrke kærligheden til det jødiske folk og opbygningen af Kristi legeme her i landet. Vi plejer derfor at sige, at vort center har et teologisk pædagogisk sigte. Dette har præget vor tjeneste det sidste år siden åbningen i november 1982. Og det vil også præge vor tjeneste i årene, der kommer.

Uddannelse af jødekristne

Vor tjeneste er først og fremmest *pædagogisk* til bedste for de hebraisktalende menigheder her i landet. Vi har arbejdet hårdt med at planlægge og skrive studiemateriale for en israelsk-hebraisk decentraliseret uddannelse (TEE), og det første af disse decentraliserede kurser begynder i det kommende forår. Med dette uddannelsesprogram vil vi give troende i hele Israel mulighed for at gå i gang med et studieprogram, som vil udruste dem med bibelsk og kristen kundskab, og gøre dem skikkede til at påtage sig ansvar og at vidne i menighederne. De sidste år har vi haft besøg af flere unge israelske troende, som har spurgt efter studiehjælp. Både disse unge israelere og menighedsledere i landet har givet udtryk for, at denne form for decentraliseret undervisning passer meget godt her i landet og i den nuværende situation i menighederne.

Vore rødder

Noget, som har fascineret os i dette uddannelsesprogram for de lokale menigheder, er, at vi er blevet tvunget til på ny at arbejde med vore bibelske kilder og Kristi legemes tidlige historie. Dette har hjulpet os til at se, hvor "jødisk" evangeliet er. Vi har også fået at se, at de jødekristne menigheder her i landet har en tidlig historie i de første 4-5 århundreder. Der har de deres rødder, og der kan vi også lære noget om messiansk liv og tjeneste i Israel i dag.

Menighedsakademi

Foruden denne distriksundervisning, som vi på langt sigt håber at kunne udvikle til et fuldt teologisk studieprogram, vil centeret også arrangere en del kurser for sabbatsskolelærere, for dem som arbejder med bibelspredning, for ældste og menighedsrådsmedlemmer og også forsøge at imødekomme behovene i vore menigheder ved at hjælpe til med at udruste de hellige til deres tjeneste. På denne måde vil centeret i høj grad fungere – som tyskerne udtrykker det på deres sprog – som et "Gemeinde-Akademie" (menighedsakademi).

Andre grupper

Men centeret vil også have en *pædagogisk* tjeneste for andre grupper. Som tilfældet var i foråret, forventer vi at gennemføre et årligt studieseminar for norske præster for at hjælpe dem til at forstå NT's og vore bibelske rødders jødiske miljø – noget, vi ser klart her i landet. Vi håber at opnå noget af det samme ved

studievejledning af norske besøgende og studenter. Men da er det også vort håb, at de, når de nu får en ny forståelse af vore egne jødiske rødder som troende, vil bede for Israel og være et vidne om Jesus, Israels Messias.

Teologiske studier

Hvis vi skal være i stand til at nå disse mål og opfylde hensigterne med centeret, er det også vigtigt, at vor tjeneste bliver en *teologisk* tjeneste grundlagt på studium af Bibelen såvel som af jødiske skrifter. Kun gennem sådanne studier vil vi være i stand til at uddanne folk i de lokale menigheder, så de kan bringe et ret vidnesbyrd her i landet. Og kun gennem sådanne studier kan vi hjælpe folk fra udlandet til en ret forståelse af vore egne jødiske rødder.

Dagen vil gry

Idet vi genopdager vore jødiske rødder og vor forbindelse med det jødiske folk i fortid og nutid, og idet vi ser en voksende bevægelse af jødekristne, løfter vi også øjnene og ser fremad. Vi er overbevist om, at Gud ønsker at bruge os alle og dette center til at opfylde sine løfter, som er frelse for Israel og folkene. Det er med dette håb og med denne vision, at centerets bomærke blev valgt: Flammen og Bibelen. I 2 Pet 1,19 læser vi: "Så meget mere fast står profeternes tale for os, og den gør I ret i at være opmærksomme på som på en lampe, der skinner på et mørkt sted, indtil dagen bryder frem, og morgenstjernen stiger op i jeres hjerter". Ja, vi vil lede Caspari Centerets tjeneste med uddannelse og studium for at udruste israelske troende og besøgende fra udlandet med dette håb og denne vision: at dagen vil gry og morgenstjernen oprinde i Israel (*Evangeliet og den jødiske verden* 8/1983, 75-76).

Eben Ezer Home i Haifa

Der gik mange år fra ideen om et alderdomshjem for kristne jøder blev undfanget, til ideen blev realiseret. Men 3. april 1974 blev grundstenen til alderdomshjemmet i Haifa lagt. Det begyndte med en festlig gudstjeneste i Eliaskirken i det norske kristne center (*Evangeliet og den jødiske verden* 7-8/1974, 101-102.24.2.1976), og så kunne indvielsen af Eben Ezer finde sted. Det var Den Norske Israelsmisjon som var hovedansvarlig for byggeriet, men støtte fra andre lande havde været med til at gøre byggeriet muligt (*Evangeliet og den jødiske verden* 5/1976, 67-70). Eben Ezer hjemmet er et kombineret alderdoms- og plejehjem. Det har omkring 30 beboere, de fleste er jødekristne, men enkelte arabiske kristne bor der også. En del af de jødekristne har været igennem kz-lejrenes rædsler og har ikke nogen familie til at tage sig af dem. Israelsmissionen var tidligt med til at understøtte arbejdet på Eben Ezer, hvor søster C. Svendsen var med til at opbygge det nye plejehjem (*Evangeliet og den jødiske verden* 6/1972, 87.11-12/1975, 158-160; *Israelsmissionens Avis* 5/1995, 5).

Fra landsstyret meddeles, at man ønskede fortsat at støtte arbejdet på *Eben Ezer Home* i Haifa. Da det ikke var muligt at ansætte dansk personale på hjemmet, satsede man i stedet på en aftale om en dansk volontør (*Evangeliet og den jødiske verden* 2/1984,25). 3. maj 1986 fyldte Eben Ezer hjemmet 10 år (*Evangeliet og den jødiske verden* 4/1986, 52. 5/1986, 66). I årsberetning 1986/1987 nævnes, at diakon L. Lundbak på andet år udsendt af Israelsmissionen arbejder på Eben Ezer hjemmet på volontørbasis. Man forventer at indgå en mere fast aftale om medarbejderskabet ved Eben Ezer hjemmet (*Evangeliet og den jødiske verden* 4/1987, 52-53).

Israelsmissionen støttede fortsat Eben Ezer hjemmet ved at udsende sygeplejerske H. Refslund i begyndelsen af 1988 som volontør, hvor hun skulle efterfølge L. Lundbak. Næsten uafbrudt siden Eben Ezer blev oprettet for godt 11 år siden, har der været medarbejdere udsendt af Israelsmissionen (*Evangeliet og den jødiske verden* 9/1987, 1-2). Eben Ezer bæres af Israelsmissioner i flere lande (*Evangeliet og den jødiske verden* 4/1989, 4). I et interview i 1990 med B. Skjøtt fortalte de to danske volontører L. Holk og B. Solsø, hvordan det var at arbejde på Eben Ezer hjemmet og samtidig komme i ungdomsforeningen i en nærliggende messiansk menighed. Den tidligere danske volontør H.

Refslund var i mellemtiden blevet ledende sygeplejerske på Eben Ezer (*Evangeliet og den jødiske verden* 6/1990, 4-5).

1. februar 1992 afsluttede H. Refslund sin fireårige tjeneste ved Eben Ezer; de to første år som volontør-sygeplejerske og de to sidste år som ledende sygeplejerske. Tillige har hun været aktiv i menighedsarbejdet i den nærliggende Elias-kirke. Israelsmissionen fik fortsat mulighed for at understøtte Eben Ezer, idet man som hendes efterfølger udsendte E. Christensen, som i foråret 1993 blev ledende sygeplejerske på hjemmet. Derudover har Israelsmissionen to volontører ved Eben Ezer og to kirkevolontører i Jerusalem (*Israelsmissionens Avis* 1/1992, 1-2.5.8/1993, 8).

Under omtalen af Eben Ezer hjemmets 20-års fødselsdag i 1996 blev det nævnt, at Israelsmissionen da udover sygeplejersken H. Steffensen, der aflastede hjemmets ledende sygeplejerske E. Christensen under hendes ophold i Danmark, tillige havde tre volontører ved Eben Ezer (*Israelsmissionens Avis* 6/1996, 1.4-5). E. Christensen arbejdede på Eben Ezer i årene 1991-1997 (*Evangeliet og den jødiske verden* 3/1975, 35-37; 4/1975, 51-55; 5/1975, 66-72.73-78; *Israelsmissionens Avis* 8/1997, 1.4-5.10/1997, 1-3).

Arbejdet i Israel fortsætter

Martha og Jørgen Bækgaard Thomsen kom med deres tre børn til Jerusalem 25. marts 1984, hvor de var præstepar til 1989. Bækgaard Thomsen skrev, at blandt Israels-årenes store oplevelser var at få lov til at være med ved jødernes dåb. Især en dåbsgudstjeneste stod prentet i erindringen. Det var en midaldrende og tre unge jøder, der skulle døbes efter et par års forberedelse. Der var overvejelser om at foretage dåben i Jordanfloden eller ude ved Middelhavet, men man enedes om, at det skulle foregå hjemme i Shalhevetyah-menighedens lokaler i forbindelse med en sabbatsgudstjeneste. Shalhevetyah-menigheden holdt til i en tidligere kostskole, hvor der selvfølgelig havde været et vaskehus med gruekedel og skyllekar. Rummet havde stået ubrugt i flere år, men nu blev det gjort rent og pyntet op, og så blev fire jøder døbt i skyllekarret. Præstens dåbsprædiken handlede selvfølgelig om dåbens hvide klæder, der var udtryk for tilgivelsen i Jesu blod. Med knofedt og et godt vaskepulver var meget tøj blevet vasket i årenes løb, men der var snavs, som hverken vaskemaskine eller sæbe kunne vaske af; det var syndens snavs som kun vaskes af i dåben og i samfundet med vor Herre Jesus Kristus. Men dér sker det også. I 1989 rejste familien Bækgaard Thomsen til en sognepræstestilling i Vorbasse (*Israelsmissionens Avis* 7/1999, 5).

I årsberetningen 1985/86 berettes om mere direkte israelsmissionsarbejde ved dels en tilknytning til den jødekristne Shalhevetyah-menighed ved den finske skole og dels tilknytning til Caspari Centret. Israelsmissionens udsendte præst J.B. Thomsen holdt i foråret 1985 sin første prædiken på ivrit i Shalhevetyah-menigheden og er siden fortsat med at prædike en gang om måneden i menigheden. Fra efteråret 1985 overtog pastor Thomsen ledelsen af Student-Forum på Caspari Centret. I det forum afholdes foredrag af forskere, der beskæftiger sig med emner i tilknytning til judaica, landet, jødisk-kristne relationer, nytestamentlig tidshistorie o.a. Deltagerne var ledere i messiansk-jødiske menigheder samt studenter fra hele verden. Endelig nævnes, at præstefruen M.B. Thomsen ved sin deltidsansættelse på Hadassah-hospitalet havde en god kontakt og gode samtaler med både medarbejdere og patienter (*Evangeliet og den jødiske verden* 4/1986, 52,62-63).⁶

⁶ Se også årsberetning 1986/1987 (*Evangeliet og den jødiske verden* 4/1987, 52).

I 1989 skete der store udskiftninger i medarbejderflokkene i Israel. Familien Thomsen vendte tilbage til Danmark efter knap seks års tjeneste i Israelsmissionen. De blev efterfulgt af ægteparret Bodil og Jens Arne Skjøtt, der afsluttede deres tjeneste i Liberia, udsendt af Ethiopermissionen. Også blandt volontørerne skete der udskiftninger (*Evangeliet og den jødiske verden* 4/1989, 3; *Israelsmissionens Avis* 7/1999, 5).

Caspari Centret

Caspari Centret havde som før omtalt flere opgaver. Der skal for det første drives teologiske studier og forskning inden for bibelske og jødiske emner. For det andet skal der gives tilbud om oplæring i kristen tro og undervisning for de messiansk-lutherske menigheder i Israel samt søge at uddanne israelske forkyndere og menighedsledere. Og for det tredje skal der drives kursusvirksomhed over for udlændinge, der kommer på besøg i Israel. Det er denne sidstnævnte opgave, der er en halvtidsstilling, som cand.theol. Bodil Skjøtt fik ansvaret for fra sommeren 1990. Lederen af Caspari Centret, nordmanden T. Elgvin, udtrykte i et brev til Israelsmissionen Caspari Centrets taknemmelighed over Israelsmissionens vilje til direkte at støtte centret på denne måde (*Evangeliet og den jødiske verden* 2/1990, 1). Senere siges, at Israelsmissionens indsats havde været betydelig (*Info-nummer* 1998, 3).

Efter at have boet ½ år i Jerusalem skrev B. Skjøtt i en rapport: "De messianske menigheder i Israel er dem, der giver Caspari Centret sin berettigelse. Fordi der i dag findes menigheder, som har behov for uddannelse – og det på mange forskellige niveauer – og lederhjælp, skal der være et Caspari Center". B. Skjøtt fortalte så, at Caspari Centrets internationale bestyrelse netop i de dage holdt bestyrelsesmøde, hvor de skulle prioritere de fremtidige opgaver. Der lå nemlig flere opgaver og ventede på Caspari Centret, end man havde overskud og kræfter til, og derfor måtte der prioriteres (*Evangeliet og den jødiske verden* 6/1990, 3).

I årsberetningen 1992 slås det fast, at hvad angår kontakten til og arbejdet blandt jøder, bliver det en beretning om arbejdet i Israel. Derefter hedder det: "For vi må sige, at desværre er kontakten til de danske jøder meget svag, og efter at arbejdet i Nice i Frankrig er stoppet, har vi ikke noget arbejde blandt det flertal af jøder, der lever uden for Israel. Det er en mangel, men jeg kan kun pege på, at vi absolut meget gerne vil starte op andre steder, fx i Østeuropa, men at de praktiske og navnlig økonomiske muligheder i øjeblikket ikke er til stede" (*Israelsmissionens Avis* 5/1992, 5). I Israel var Israelsmissionen i arbejde i Jerusalem ved præsteparret B. og J.A. Skjøtt, hvor Bodil ved sit arbejde på Caspari Centret var med til at uddanne præster, ledere og forkyndere i de messianske menigheder, mens Jens Arne som dansk præst i Israel (i samarbejde med DKU) udførte præstearbejde for danskere i Israel assisteret af de danske volontører i Jerusalem, hvor Jens Arne samtidig på forskellig måde knyttede personlige kontakter til jøder. På Eben Ezer hjemmet i Haifa var Israelsmissionen med til at yde et diakonalt-missionerende arbejde, hvor de danske volontører samtidig var aktive i den lokale messianske menighed (*Israelsmissionens Avis* 5/1992, 5).

Fra årsberetningen 1993 citeres følgende: "Hvad angår selve arbejdet blandt jøder, så har vi fra de sidste år ingen store resultater at pege på. Vi kan ikke fremvise nogen menighedsdannelse i Israel, en dansk folkekirkelig afdeling for jøder. Det er heller ikke målet! Og der kan heller ikke peges på mange omvendelser eller massedåb af jøder. Vore udsendinge har stille og trofast udført deres job – mest i tilknytning til andres tiltag. Men har det så været noget værd? Ja, det tror vi, at det har!" (*Israelsmissionens Avis* 4/1993, 4-5).

I forlængelse af formandets beretning på årsmødet formulerede B. Skjøtt udfordringer til Israelsmissionen – set fra Israel: "I sin indledning understregede B. Skjøtt forskellen på, hvad Israelsmissionen reelt formår, og så de muligheder, som ligger åbne. "Men", fortsatte hun, "som det er farligt at drømme, er det for et missionsarbejde også farligt aldrig at drømme". Af konkrete udfordringer nævnte hun en invitation til Israelsmissionen om at være med i bibelspredningsarbejdet i Israel. Også det kristne studenterarbejde vover i år at udvide deres arbejde og kalder derfor på vores støtte. Endelig er teologisk uddannelse blandt messianske jøder inde i en ny fase, som også giver muligheder for Israelsmissionen til en mere aktiv medvirken" (*Israelsmissionens Avis* 4/1993, 8).

I årsberetningen 1994 nævnes bl.a., at B. Skjøtt var blevet Israelsmissionens repræsentant i bestyrelsen for Det israelske Bibelselskabs Bibelbutik i Tel Aviv, hvor Israelsmissionen er gået ind og støtter med et fast beløb, som gerne måtte blive større. Det meget vigtige og perspektivrige arbejde udføres under ledelse af den messianske jøde Andy Ball. Der er en relativ stor efterspørgsel efter NT, også fra mange jøder, og en nyindrettet læsesal ovenpå forretningen giver mulighed for samtaler med dem, der ønsker at drøfte religiøse spørgsmål. Det nævnes også i årsberetningen, at J.A. Skjøtt af Udenrigsministeriet var blevet udnævnt til socialattaché ved Den danske Ambassade i Israel. Dette vil give ham mulighed for yderligere kontakter også til mennesker, der lever i et jødisk miljø og til jøder. Endelig nævnes i årsberetningen, at E. Christensen fortsat er ledende sygeplejerske (headnurse) på Eben Ezer hjemmet i Haifa (*Israelsmissionens Avis* 5/1994, 4-5.7; også: *Israelsmissionens Avis* 2/1994, 4-5).

Under overskriften "Nytårsønsker for Caspari Centret" gav den nye rektor T. Masvie udtryk for sine visioner for centret. Inden Masvie tiltrådte havde B. Skjøtt været konstitueret rektor i et år, ligesom det blev nævnt, at K. Kjær-Hansen var Israelsmissionens observatør i Caspari Centrets styre. Masvie ønskede bl.a. at udbygge undervisningen af ledere i messianske menighed ved at producere bøger, der kunne øge deres teologiske viden (*Israelsmissionens Avis* 1/1995, 4).

Under overskriften "Fra nytår til nytår i Bibelbutikken" fortalte Israelsmissionens volontør P.I. Madsen om sit arbejde i Det israelske Bibelselskabs Bibelbutik i Tel Aviv, hvis primære formål var at udgive hebraiske bibler og nye testamenter. Madsen havde solgt en del separate GT og NT, da en del jøder alene ønskede GT, mens andre netop gerne ville have NT. Da der var mange udlændinge i landet, havde han solgt bibler på mange forskellige sprog. I butikken var der også tid til samtale med kunderne, hvor han havde haft flere samtaler med religiøse jøder, hvor nogle mente, at kristendommen var det værste, der var hændt i verden (*Israelsmissionens Avis* 1/1995, 5.3/1995, 5.5/1996, 7).

Det israelske Bibelselskab havde også en bibelbutik i Jerusalem med en dansk volontør. Her sælges naturligvis bibler og NT på hebraisk, men også på en lang række sprog, herunder sprog som de indvandrede jøder var opvokset med (*Israelsmissionens Avis* 1/1996, 5).

I årsberetningen 1996 nævnes bl.a., at J.A. Skjøtt er blevet opfordret til den nye opgave at holde gudstjeneste for den internationale menighed i Immanuels Kirken i Jaffo. Det oplyses tillige, at en stor procentdel af medlemmerne af de messianske menigheder deltager i Caspari Centrets kurser, og hvad der måske var endnu vigtigere: Der laves undervisningsmateriale på hebraisk for de messianske jøder. Endelig meddeles det, at Israelsmissionen 1. januar 1996 havde fået et medlem i Det internationale Styre for Eben Ezer hjemmet (*Israelsmissionens Avis* 5/1996, 5).

Efter at Israelsmissionen i adskillige år havde samarbejdet med Den norske Israelsmisjon (DNI) og Det finske Missionsselskab (FELM), hvor man især havde samarbejdet om Eben Ezer hjemmet i Haifa og Caspari Centret i Jerusalem, indgik man i september 1997 en samarbejdsaftale om mission i Israel. Et af de kommende samarbejdsprojekter ville blive arbejdet i Tel Aviv omkring Immanuels Kirken og det tilknyttede menighedshus. I de seneste år havde danske præster stået for de internationale gudstjenester dér (*Israelsmissionens Avis* 9/1997, 1.4-5). I 1998 gav lederen af Caspari Centret T. Masvie en meget positiv vurdering af Israelsmissionens arbejde i Israel (*Israelsmissionens Avis* INFO/1998, 3).

Det meddeles, at studentersekretær, cand.theol. Jan Mortensen fra sommeren 1999 skal afløse J. A. Skjøtt som dansk præst i Jerusalem (*Israelsmissionens Avis* 1/1998, 1; *Israelsmissionens Avis* 7/1999, 1).

Under overskriften *Farvel og velkommen* sagde menigheden i Jerusalem 26. juni 1999 et officielt farvel til familien Skjøtt og et velkommen til Vicka og Jan Mortensen. Ved den kombinerede afskeds- og indsættelsesgudstjeneste var Johanniterkapellet næsten fyldt. Forud for gudstjenesten havde det danske ambassadørpar været vært ved en frokost, hvor ambassadør Kofoed-Hansen bød J. Mortensen velkommen som socialattaché. På Israelsmissionens og DKU's vegne takkede K. Kjær-Hansen for det gode samarbejde, der havde været mellem ambassaden og den afgangende danske præst, og udtrykte håb om, at det måtte fortsætte (*Israelsmissionens Avis* 7/1999, 1).

Israelsmissionens Unge og Kristeligt Forbund for Studerende (KFS) søsatte i fællesskab et missionsprojekt, hvor de fra sept. 1999 og 10 måneder frem udsendte to danske studerende til at indgå i et evangeliserende studenterteam primært på det hebraiske universitet i Jerusalem under ledelse af det israelske KFS (*Israelsmissionens Avis* 5/1998, 8). Generalsekretær H. Pedersen berettede fra sin deltagelse i bestyrelsesmøder i henholdsvis Caspari Centret og Eben Ezer hjemmet. Caspari Centret ville udbygge samarbejdet med det israelske KFS, så studenterarbejdet kunne få forbedret uddannelsen af deres ledere. For Eben Ezer havde de israelske myndigheder skærpet kravet til, at for at en sygeplejerske kunne ansættes på Eben Ezer, skulle hun have en israelsk sygeplejeeksamen. Baggrunden var, at man havde fået sygeplejersker fra det tidligere Sovjetunionen, som trods deres eksamen ikke var særlig kvalificerede. De nye krav kunne betyde, at en sygeplejerske fra Norden kunne komme til at bruge mere tid, inden hun ville kunne begynde på Eben Ezer. Resultatet ville kunne blive, at der blev ansat flere jøder på Eben Ezer, hvilket ville kunne blive et problem, hvis man ikke ville kunne finde tilstrækkeligt mange jødekristne sygeplejersker (*Israelsmissionens Avis* 6/1998, 5).

I årsberetning 1999 nævnes, at engagementet på Caspari Centret intensiveres, idet B. Skjøtt som præstefrue i Danmark fortsætter sin ansættelse i tre år, som betyder tilstedeværelse i Israel i to måneder om året i forbindelse med kursusvirksomhed. Resten klares via email m.m. Samtidig involveres den nye præst i Jerusalem J. Mortensen i Casparis arbejde. Selv om Israelsmissionen ikke havde nogen dansk sygeplejerske på Eben Ezer hjemmet i Haifa, fortsatte man dels med økonomisk støtte og dels med fortsat udsendelse af volontører (*Israelsmissionens Avis* 5/1999, 5).

B. Skjøtt og K. Kjær-Hansen udarbejdede den første undersøgelse af de messianske menigheder i Israel (*Israelsmissionens Avis* 6/1999, 4-5.7/1999, 1.3).

Israelsmissionen støttede også den evangelikale freds- og forsoningsbevægelsen *Musalaha*, der begyndte i 1990, hvor messianske jøder og palæstinensiske kristne mødes til fælles dialog for at

nedbryde fordomme og udbygge fællesskabet i Kristus (*Israelsmissionens Avis* 7/1999, 7; 5/2000, 5; 6/2000, 5). Musalaha: forsoning begynder når vi tør se hinandens smerte (*Israelsmissionens Avis* 7/1999, 7). Om Musalaha (*Evangeliet og den jødiske verden. Israelsmissionens Magasin* 2/2022, 6-11).

Som ny præst i Jerusalem betonedes Jan Mortensen, at Israelsmissionens klare vision og mission var, at evangeliet må nå det jødiske folk, som det i sin tid udgik fra. Mortensen vedkendte sig fuldt ud, at han havde ansvaret for det uhyre meningsfulde arbejde blandt danskere i Israel. Men det ændrede ikke ved det overordnede mål: Israelsmission. Det udøves primært ved at være aktiv i forsyningstroppe og ikke fremme ved fronten. Det betyder bl.a. aktiv støtte i form af tilbud om lederuddannelse til de messianske menigheder, det kristne studenterarbejde, bibelbutikker og det israelske bibelselskab (*Israelsmissionens Avis* 6/2000, 2).

Under overskriften "Børn og bibellejr i Israel" fortalte Mortensen, at hans hustru Vicka i efteråret 2001 var blevet ansat en dag om ugen af Scripture Union, hvis danske afdeling er Bibellæserringen. Mens det internationale Scripture Union arbejder på to fronter: 1. Bibellejre for børn og unge 2. Bibelmateriale udarbejdet for både børn, unge og voksne til fremme af daglig bibellæsning, så har Bibellæserringen i Danmark alene udarbejdet bibelmateriale til fremme af daglig bibellæsning i alle aldre, mens de har overladt bibellejre for børn og unge til missionsforeningerne. Vicka fik til opgave at præsentere Scripture Union-visionen i Israel især for messianske jøder – og forhåbentlig med tiden få en lokal Scripture Union-komité op at stå. Ideen var at gå til russisk-talende messianske jøder først, fordi der allerede fandtes Scripture Union-materiale på russisk, som Vicka selv både taler og skriver. Hvis man således kunne få russisktalende, som udgør ca. 40% af det samlede antal messianske jøder i Israel, til at fange Scripture Union-idéen, kunne det sprede sig herfra til de andre. Vicka begyndte med at kontakte en menighed i Netanyahu, hvor der var en stor gruppe med russisk baggrund. Hun præsenterede Scripture Union-visionen, som handler om at få både børn, unge og voksne til at læse i Bibelen. Det viste sig, at det var børnearbejdet, der begejstrede. Sagen er, at der er store vanskeligheder med at få børn og unge til at læse Bibelen. Det gælder for så vidt alle de messianske sammenhænge. Ikke mindst GT's hebraisk er meget vanskeligt at læse fra et moderne hebraisk udgangspunkt, og netop GT fylder meget i messianske menigheder. Overføres dette til immigranter med russisk talende baggrund, bliver problemet endnu større. Børnene starter med russisk som førstesprog, men omkring skolealderen tager hebraisk over. De fleste kan ikke læse Bibelen på russisk – og vil heller ikke (det er et sprog, de er på vej ud af), men de kan endnu ikke læse den på hebraisk. Her er det af største vigtighed, at forældre og søndagsskoleledere formår at motivere og undervise børnene i bibellæsning på hebraisk. Og netop Scripture Union har arbejdet intensivt med metoder til at åbne Bibelen for børn.

Forældrene i Netanyahu ønskede sig en Scripture Union-børnelejr. Derfor kom Vicka til at stå for en børnelejr, som blev en stor succes. Det var en stor udfordring at følge op på succesen, så man i samarbejde med andre søndagsskoleorganisationer fik planlagt en kommende bibellejr og bibelmateriale for børn og unge (*Israelsmissionens Avis* 9/2002, 3.6).

Israelsmissionens øgede sin støtte til Caspari Center ved at stille K. Kjær-Hansen og B. Skjøtt til rådighed som henholdsvis hovedredaktør og tidsskriftssekretær på det internationale tidsskrift *Mishkan*, som er det ene af to tidsskrifter i hele verden, som på akademisk niveau beskæftiger sig med spørgsmål om jødemission og messianske jøder (*Israelsmissionens info-Avis* 2003, 3).

Under overskriften "Jerusalem – Jaffo – Jerusalem" fortælles, at J. Mortensens femårs kontrakt snart udløb. Men Vicka og Jan Mortensen havde sagt ja til opfordringen om at blive præstepar ved Immanuel Kirken i Jaffo. Her skulle J. Mortensen være præst dels for den hebraisk-talende menighed, som samles om sabbatten, hvor der dog kom andre end messianske jøder, og dels for den internationale engelsktalende menighed. Denne ansættelse var kommet i stand i samarbejde med Den Norske Israelsmisjon. I midten af 1990'erne blev ideen om et nordisk samarbejde om Immanuel Kirken født, og "Joint Mission to Israel" så dagens lys, et samarbejde mellem norske, finske, færøske og danske Israelsmissioner. Det skal nævnes, at både finske og danske medarbejdere har sat deres spor i menigheden. Mange fremmedarbejdere – særlig fra Afrika – er begyndt at komme i menigheden. I dag er hovedsproget engelsk med oversættelse til hebraisk efter behov – selv ved de såkaldte hebraiske gudstjenester om lørdagen. Immanuel Kirken er åben hver dag, i hvert fald fra kl. 9 til kl. 13. Man ønsker at være en åben kirke, som enhver kan besøge, og man vil gerne modtage grupper, som ønsker at se kirken og få dens historie fortalt.

Det var første gang, at en dansk præst kom til at lede en menighed i Israel. Det betød også, at Israelsmissionen mere end nogensinde før – selv om skiftende danske præster havde været involveret i menighedsarbejde – fik en direkte forbindelseslinje til en lokal menighed i Israel. Som præst ved Immanuel Kirken har J. Mortensen løbende haft jøder til dåbsundervisning og efterfølgende dåb, ikke i dusinvis, men dog er der nogle, som beslutter sig for dåb i Jesu navn. Som præst ved Immanuel Kirken havde Mortensen løbende en stor kontakt med jøder, både børn og voksne, som gav ham store muligheder for at fortælle, at jøden Jesus var frelser for både jøder og hedninger (*Israelsmissionens Avis* 2/2007, 5; *Israelsmissionens Avis Info*/2008, 1).

Men Jerusalem blev ikke glemt. Mortensen fortsatte nemlig som dansk præst i Israel og ville fortsat holde danske gudstjenester i Jerusalem. Han fortsatte også som dansk attaché. Som ny udsending til Jerusalem kom den netop ordinerede pastor Hans-Ole Bækgaard, der skulle være Israelsmissionens præst og ungdomssekretær i Jerusalem (*Israelsmissionens Avis* 5/2004, 5; 9/2004, 1; 1/2005, 1).

Immanuel Kirken i Jaffo blev 6. juni 1904 indviet og taget i brug af en lille evangelisk luthersk menighed. Kirkebygningen var hovedsagelig finansieret af stiftsprovst Braun fra Stuttgart og var til brug for den lille tyske menighed, som var blevet oprettet og havde egen tysk præst fra 1892. Menigheden bestod for største delens vedkommende af lutheranere, som var kommet fra Tyskland.

En tilsvarende tysk luthersk menighed blev dannet i Haifa. De havde kunnet indvi deres kirke allerede i 1893. De to menigheder havde i begyndelsen hver sin præst sendt fra Tyskland. Efter Første Verdenskrig betjente en præst begge menigheder. Foruden menighedsarbejde holdt præsten i Jaffo også tysk skole i præsteboligen – huset som nu er Immanuel Kirkens menighedshus, hvor V. og J. Mortensen skulle bo.

Med Anden Verdenskrigs afslutning og oprettelsen af staten Israel begyndte en ny periode i Immanuel Kirkens historie. I 1950 vedtog Israels parlament Knesset at konfiskere al tysk ejendom bortset fra det, som tilhørte den tyske lutherske kirke. I 1951 kom en aftale i stand mellem staten Israel og Det Lutherske Verdensforbund, så kirken og menighedshuset blev deres ejendom. I 1955 overdrog Det lutherske Verdensforbund brugsretten og ejendomsretten over disse ejendomme til Den Norske Israelsmisjon. Sådan er det også i dag.

I slutningen af 1949 var den norske præst Magne Solheim kommet til Israel. Han havde været missionspræst i Rumænien, og en del jødekristne fra hans menighed dér immigrerede de følgende år til Israel og blev grundstammen i menigheden i Jaffo. I 1956 kom nordmanden Berit Skjeie til Jaffo og stod i den første tid for børne- og ungdomsarbejdet i kirken. I 1962 blev hun gift med Philip Meyers. I snart 50 år har Berit og Philip Meyers været en del af menigheden i Jaffo (*Israelsmissionens Avis* 2004, 7).

Under overskriften *Giver det mening* gjorde Hans-Ole Bækgaard, dansk præst i Jerusalem i mere end tre år, sig nogle tanker om sin tjeneste. Fundamentet for det hele var fællesskabet i den danske kirke om forkyndelse og undervisning. Samtaler med danske volontører, hvoraf flere kom fra en ikke-kirkelig baggrund, var bestemt meningsgivende. Nogle volontører vokser i troen på Jesus under deres ophold i Israel, andre kommer til tro på Jesus som deres Herre og Frelser, mens atter andre begynder at spørge, hvem Jesus Kristus egentlig var. Det er meningsfuldt at lære messianske jøder at kende. Jo mere han lærte muslimer, jøder og danskere at kende, jo dybere og mere personlige blev mange samtaler. Han konkluderede, at det var meningsfuldt at være dansk præst i Jerusalem. Men han talte ikke om jødemission. Anderledes var det at høre om J. Mortensen, der havde været dansk præst i Jerusalem og bevarede kontakten gennem nogle gudstjenester i Jerusalem, mens ellers var blevet præst i en hebraisk talende og en engelsktalende menighed i Jaffo, hvor adskillige især den ene menighed var messianske jøder. Her havde Mortensen som nævnt regelmæssig dåbsundervisning af jøder, der ønskede at blive døbt i Jesu Kristi navn. Her bedrev Mortensen direkte jødemission, mens han som dansk præst i Jerusalem mere havde været aktiv i forsyningstropperne til den direkte jødemission ved fronten, som han stod i ved præstegerningen i Jaffo. Det, der virkelig samlede den hebraisk talende menighed, var troen på Jesus Messias. Her var en enhed på tværs af alle menneskelige og kulturelle skel. Her kunne messianske jøder med lidt forskellig betoning af deres messianske identitet glide ind i fællesskabet (*Israelsmissionens Avis* 2/2007, 5.2008,1-2).

Under overskriften "Ny præst til Jaffo" meddelte Israelsmissionens formand K. Kjær-Hansen, at Lisbeth og Christian Rasmussen skulle afløse V. og J. Mortensen som præstepar ved Immanuel Kirken i Jaffo. Derved afsluttede V. og J. Mortensen næsten 10 års tjeneste i Israel. Det nye præstepar rejste til Israel i januar 2009 og skulle de første måneder lære ivrit (moderne hebraisk). Først i sommeren 2009 ville C. Rasmussen blive indsat som præst for de to menigheder ved Immanuel Kirken. L. og C. Rasmussen var ansat af den skandinaviske paraplyorganisation Joint Mission to Israel, som Israelsmissionen var en del af (*Israelsmissionens Avis* 5/2008, 1).

Under overskriften "Huse set indefra" fortalte Christian Rasmussen, hvorfor mange israelere besøgte kirken, der var sat på bykortet i Tel Aviv som et seværdigt sted. Det var fordi, det var en kristen kirke med tårn og orgel. Kirken var et fremmedelement i det israelsk-jødiske samfund, og netop derfor udgjorde den ikke på samme måde en "trussel" mod jødisk identitet indefra som dens messianske søster-menigheder. De har en anden platform til at nå deres eget folk, som menigheden ved Immanuel Kirken aldrig får, netop fordi den så tydeligt signalerer "fremmedhed" i form af det traditionelt kirkelige. Men det er samtidig dens styrke med at tiltrække mange forskellige mennesker, både Jesus-troende jøder, jøder og ikke-jøder. På en tilfældig fredag besøgte knap 500 mennesker kirken, hvor de på kirkens væg blev mødt af Joh 3,16, der forkynder: For således elskede Gud verden... Alle besøgende får en rundvisning i kirken og hører orglet spille. Christian Rasmussen fortæller, at de, der typisk besøger kirken, har en bevidst jødisk identitet, etnisk og kulturelt, som jo

har sit udgangspunkt i GT. Men den religiøse praksis er vidt forskellig, hvis den overhovedet er der. Nogle jøder præsenterer sig som ateister, nogle tror, der er en Gud, som specifikt er jødernes i kraft af, at de er Guds folk, men nogen egentlig religiøs praksis har de ikke, og så er der selvfølgelig dem, der går regelmæssigt i synagogen. Til sidst skal det med, siger Christian, at en typisk gæst er i omegnen af det segment, som man vil kalde intellektuelle. Den store berøringsflade, som Immanuel Kirken har, giver rige muligheder for at drive mission både blandt jøder og de forskellige immigranter. Udover de regelmæssige gudstjenester sker der på ugentlig basis en hel del, som fx bibelstudiekreds, møde for Unge Voksne, bedemøde, sabbatsskole for børn hver lørdag og søndag, Kids Club hver tirsdag samt dåbsforberedelse med efterfølgende dåb. Christian fortalte også, at der var jøder, som kom til tro på Jesus som deres Messias og frelser, som så ønskede at blive døbt, men efterfølgende måtte betale en høj pris i forhold til deres jødiske familie (*Israelsmissionens Avis* 4/2011, 5.1/2012, 3. juni 2013, 5).

Under overskriften "Alpha: Et høstredskab – også i Israel!" fortalte Christian, hvordan han i 2010 havde gennemført et Alpha kursus i Immanuel Kirken. Det inspirerede ham til at introducere det i Israel. Han fik kontakt med Alpha International i London, ligesom han inddrog Caspari Centret og Det Israelske Bibelselskab. Han håbede så ved at få etableret et samarbejde med disse aktører at få Alpha materiale udgivet på hebraisk og introduceret i primært messianske menigheder (*Israelsmissionens Avis* okt./2012, 6). Under overskriften "Alpha på israelsk" fortælles, hvordan en lokal messiansk menighed var begyndt at holde Alpha kursus for russisk talende jøder (*Israelsmissionens Avis* feb./2014, 5).

Efter 7½ år i Jaffo rejste familien i 2016 tilbage til Danmark, hvor Christian Rasmussen blev generalsekretær i KFS, og Lisbeth Rasmussen blev ansat på Bøgballe Friskole. De blev efterfulgt af Marit og Bradley Long fra Norge/Holland/England (*Israelsmissionens Magasin* 4/2016, 9-10.12-13.22; 6/2016, 12). Da Christian Rasmussen i 1922 tiltrådte som generalsekretær i Israelsmissionen udtalte han: "Israelsmission er på en måde al missions moder. Evangeliet er for jøde først og også for hedning. De begyndte i Jerusalem og derfra skulle de bringe de gode nyheder til Judæa, Samaria og til verdens ende" (*Israelsmissionens Magasin* 2/2022, 15).

Under overskriften "Nyt præstepar til Jerusalem" meddelte Israelsmissionens formand K. Kjær-Hansen, at Lise Bach Nielsen og Jacob Wilms Nielsen af Israelsmissionen og Israelsmissionens Unge var antaget som nyt præstepar i Jerusalem, når stillingen blev ledig i sommeren 2009. Da vendte den nuværende danske præst H.- O. Bækgaard tilbage til Danmark efter 4½ års tjeneste i Jerusalem. L. og J. Nielsen, som sammen skal stå for det såkaldte danskerarbejde, var begge syv måneder i Israel i 2007, hvor Lise var Israelsmissionens kirkevolontør, og Jacob læste teologi. Foruden at være dansk præst, skal Jakob bruge halvdelen af sin arbejdstid på Caspari Center, det teologiske institut i Jerusalem, som Israelsmissionen op gennem 1990'erne var tæt knyttet til, ikke mindst gennem Bodil Skjøtts ansættelse dér (*Israelsmissionens Avis* 6/2008, 1).

Under overskriften "Velkommen til en "gammel" og dog "ny" avis" nævnes, at Kai Kjær-Hansen stopper som avisens redaktør efter at have været ansvarshavende redaktør i 25 år. Han efterfølges af Arne Pedersen (*Israelsmissionens Avis* 3/2012, 1).

Under overskriften *Oplevelser for livet – som seniorvolontør* fortalte ægteparret Helene og Knud Erik Erbs, hvordan de i efteråret 2012 havde været udsendt af Israelsmissionen for at arbejde på Eben

Ezer hjemmet, ligesom de havde arbejdet i Det Israelske Bibelselskabs bibelbutik i Jerusalem (*Israelsmissionens Avis* 6/2012, 3).

Under overskriften *Indsættelse i Jerusalem* blev fortalt, at ved gudstjenesten 11. januar 2014 blev David Serner indsat som ny præst i Jerusalem. Ved samme lejlighed blev der taget afsked med J. W. Nielsen og familie efter 4½ års tjeneste i Jerusalem. E. og D. Serner var 5. januar 2014 ved en gudstjeneste i Betlehemskirken i København blevet indviet til deres kommende tjeneste i Jerusalem (*Israelsmissionens Avis* feb./2014, 6). Sommeren 2024 afsluttede E. og D. Serner deres tjeneste som præstepar i Jerusalem. Anna-Marie og Hans Jørgen Hansen blev ansat til at efterfølge dem som seniorvolontører med den funktion at være præstepar ved Den Danske Kirke i Jerusalem i et år. Ved Israelsmissionens årsmøde 21. april 2024 fortalte familien Serner om deres tjeneste i 10 år i Jerusalem (mail af 14.01.2024 af C. Rasmussen og *Israelsmissionens*-mail 24.4.2024).

Under overskriften *Farvel til Bodil* var der i 2017 et afskedsinterview med Bodil Skjøtt efter 11 års tjeneste som generalsekretær i Israelsmissionen. Her stillede Bodil spørgsmålet: "Hvad er det Israelsmissionens arbejde skal måles på?" Hun svarede med to nye spørgsmål: "Kommer mennesker til tro? Møder jøder Jesus?" Denne hjertesag afspejler ikke bare Bodils eget engagement som generalsekretær, men den viser hjerteslaget i Israelsmissionens arbejde fra begyndelsen og frem til i dag. Sagt med lidt forskellige ord har jeg igennem årgang efter årgang i Israelsmissionens blade mødt ordene: Jøderne må høre om Jesus (*Israelsmissionens Magasin* 4/2017, 7-8).

Sammenfatning

Siden 1953 har Israelsmissionen haft udsendinge i Israel. Man har udsendt adskillige præstefamilier. Den første var lærer med undervisning i kristendomskundskab ved den kristne skole i Jaffa, der blev drevet af den skotske kirkes mission. Samtidig havde familien kontakt med kristne jøder, som man understøttede på forskellig måde bl.a. med gudstjenester og bibeltimer. Da skolen blev delvis lukket i 1965, sluttede det arbejde i Israel.

I 1966 blev der indgået en samarbejdsaftale mellem Israelsmissionen og DKU om i fællesskab at udpege en dansk præst i Jerusalem. I stillingen lå både at være præst for de mange danskere i Israel, fx unge i kibbutzer, og at dele evangeliet med Israels folk. Lige siden har Israelsmissionen haft en præstefamilie i Jerusalem, dog var en enkelt præst ugift. Præsten har naturligvis holdt danske gudstjenester for danskere på kortere eller længere ophold i Israel. Men præstefamilien har også foretaget en række initiativer for danskere i Israel såsom bibelkreds og bedemøder i deres hjem, samt weekend-arrangementer, udflugter m.m. At danskere i Israel bliver rodfæstet og fornyet i deres tro på Kristus, kan medføre, at de i hverdagen vidner om Jesus for de jøder, de måtte møde. Ellers har det været forskelligt i hvilken udstrækning de enkelte præstefamilier har fået etableret kontakter med jøder og derved er blevet jødemissionærer. Hvis præstefruen har været sygeplejerske og fået arbejde på et israelsk hospital, giver det mange kontakter og samtaler med jøder. Har præstefruen været teolog, har det været naturligt med en ansættelse på Caspari Centret, der uddanner menighedsledere i de messianske menigheder. Har præstefruen kunnet tale russisk, har det givet kontakt til de mange jøder, der er indvandret fra Rusland. De forskellige præstefamilier har været aktive i forsyningstroppeerne for at diverse jødiske aktiviteter kan formidle evangeliet til jøderne i Israel. Det gælder fx det kristne studenterarbejde, Caspari Centret, bibelbutikker og etableringen af et Scripture

Union arbejde med bibellejre for børn og unge og Scripture Union materiale til fremme af bibellæsning i de messianske menigheder.

I årene 2004-2016 havde Israelsmissionen også præster udsendt til tjeneste ved Immanuel Kirken i Jaffo. Her ledede man to menigheder, hvor især den ene menighed var stærkt præget af messianske jøder. Her drev de danske præster direkte jødemission, hvor de fx forberedte mange jøder gennem kristendomsundervisning til at blive døbt i Jesu Kristi navn, og hvor de afholdt Alpha-kurser for jøder, som dermed blev introduceret for de messianske menigheder.

3. april 1974 blev grundstenen lagt til alderdomshjemmet Eben Ezer i Haifa, og 24. februar 1976 kunne indvielsen finde sted. Det var Den Norske Israelsmisjon, som var hovedansvarlig for byggeriet og driften af hjemmet, hvor der især boede jødekristne, men Israelsmissionen støttede fra begyndelsen projektet økonomisk og har gennem årene sendt meget plejepersonale til Eben Ezer, dels sygeplejersker og især mange volontører, der ofte tillige har været aktivt med i den nærliggende Eliaskirkes ungdomsarbejde.

Konklusion

Israelsmissionen blev oprettet med det klare formål at bringe evangeliet til det jødiske folk. Man begyndte med jøderne i Danmark, hvor det imidlertid aldrig lykkedes at nå de velintegrerede jøder, der havde boet her i mange år. Derimod fik man god kontakt med jøder, der var indvandret på grund af forfølgelse i deres hjemlande. Man mødte dem både med diakoni og evangeliet og flere kom til tro, fik dåbsundervisning og blev døbt. Man dannede også en jødekristen forening.

Man begyndte tidligt at sende missionærer til østeuropæiske lande med en stor jødebefolkning. Evangeliet blev formidlet, jøder kom til tro på Jesus, modtog dåbsundervisning og blev døbt. Hele dette menighedsarbejde, som man var i gang med at opbygge, blev ødelagt af Anden Verdenskrig, hvor så mange jøder blev dræbt. Efter Anden Verdenskrig begyndte Israelsmissionen mission blandt jøder i Algier. Da Algier i 1963 blev selvstændigt/løsrev sig fra Frankrig, flyttede de fleste jøder til Sydfrankrig. Israelsmissionen flyttede så sin missionsvirksomhed til Nice i Sydfrankrig. Med udgangen af januar 1990 besluttede Israelsmissionen at stoppe arbejdet i Nice. Sådan som arbejdet havde udviklet sig, kom der for lidt israelsmission ud af det. Siden 1953 har Israelsmissionen haft udsendinge i Israel. Den første var teolog med undervisning i kristendomskundskab ved den kristne skole i Jaffa, der blev drevet af den skotske kirkes mission. Samtidig havde familien kontakt med kristne jøder, som man understøttede på forskellig måde bl.a. med gudstjenester og bibeltimer. Da skolen blev delvis lukket i 1965, sluttede det arbejde i Israel. I 1966 blev der indgået en samarbejdsaftale mellem Israelsmissionen og DKU om i fællesskab at udpege en dansk præst i Jerusalem. Lige siden har Israelsmissionen haft en dansk præst i Jerusalem, der har haft den dobbelte opgave dels at være præst for danskere i Israel og dels at drive jødemission ved primært at undervise, understøtte og rådgive jødekristne organisationer. I årene 2004-2016 havde Israelsmissionen også præster udsendt til tjeneste ved Immanuel Kirken i Jaffo, hvor præsten var menighedsleder og dermed drev direkte jødemission.

Litteraturliste

Arnheim, Arthur. 2015. *Truet minoritet søger beskyttelse*. Odense: Syddansk Universitetsforlag.

Christensen, T. & S. Göransson. 1976. *Kyrkohistoria* 3. Lund: Esselte Studium.

Esbo, Aage. 1932. *Israelsmissionæren Efraim Philemon Petri*. København: Israelsmissionens Bogfond.

Friediger, M. 1934. *Jødernes historie*. København: Haase & Søn.

Holmquist, H. & J. Nørregaard. 1951. *Kirkehistorie* III. København: J.H. Schultz (2. udgave).

Israelsmissionens blad udgivet af *Israelsmissionen* siden 1905; fork. *Israelsmissionen*. Fra 1963 skiftede bladet navn til *Israel og evangeliet*. Fra 1970 skiftede bladet navn til *Evangeliet og den jødiske verden*. I 1991 skiftede man både navn og format til *Israelsmissionens Avis*. I 2015 skiftede bladet navn til *Evangeliet og den jødiske verden*. *Israelsmissionens magasin*; fork. *Israelsmissionens magasin*. I 2023 fik bladet navnet *Shalom*.

Lausten, Martin Schwarz. 2012. *Jøder og kristne i Danmark*. København: Anis.

Margolinsky, J. 1964: "Det jødiske Folketal i Danmark efter 1814" i *Ved 150 Aars-Dagen for Anordningen af 29. marts 1814*, redigeret af J. Margolinsky og P. Meyer, København: Det mosaiske Trossamfund.

Melchior, Bent. 1997. *Så vælg da livet. Erindringer*. København: Gyldendal.

Ordet og Israels blad er udgivet af Ordet og Israel siden december 1950. Kaldes fra september 2018 *Magasinet Ordet og Israel*; fork. *Ordet & Israel*.

Rubin, M. 1964: "Den jødiske Befolkning i København 1885" i *Ved 150 Aars-Dagen for Anordningen af 29. marts 1814*, redigeret af J. Margolinsky og P. Meyer, København: Det mosaiske Trossamfund, 159-193.

Scheradsky, Abraham. 1967. *I tjeneste for Israel. Oplevelser fra mange års gerning*. København: Den Danske Israelsmissions Bogfond.

Skarsaune, O. 1994. *"Israels Venner". Norsk arbeid for Israelsmisjonen 1844-1930*. Oslo: Luther.

Thing, Morten. 2008. *De russiske jøder i København 1882-1943*. København: Gyldendal.

Torm, Axel. 1935. *50 års arbejde for Israel*. København: Israelsmissionen.

Torm, Axel et al. 1975: *Den danske Israelsmission 1885-1975*. København: Israelsmissionen.

Torm, Frederik. 1925. *Fortællinger af Israelsmissionens historie*. København: Israelsmissionens Bogfond.